

STATUTA
ET ACTA
RECTORUM
UNIVERSITATIS
CAROLINAE
PRAGENSIS

1360–1614

Ediderunt
František Šmahel
Gabriel Silagi

Documenta Historica
Universitatis Carolinae
I. Pragensis

Statuta et Acta rectorum
Universitatis Carolinae Pragensis
(1360–1614)

**Statuta et Acta rectorum
Universitatis Carolinae Pragensis
1360-1614**

**František Šmahel
Gabriel Silagi (edd.)**

Recenzovali:

PhDr. Marek Ďurčanský, Ph.D.

PhDr. Jana Zachová, CSc.

Tato edice vznikla v rámci projektu GA ČR P405/12/G148 „Kulturní kody a jejich proměny v husitském období“, řešeného ve Filosofickém ústavu Akademie věd České republiky.
This edition was supported by a grant from the Grant Agency of the Czech Republic P405/12/G148 „Cultural Codes and their Transformations in the Hussite Period“, realized at the Institute of Philosophy of the Czech Academy of Sciences.

Vydala Univerzita Karlova
Odborná konzultantka Blanka Zilynská
Redakce Kamila Veselá
Grafická úprava Zdeněk Ziegler
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2018

© František Šmahel, Gabriel Silagi, 2018

ISBN 978-80-246-4024-2

ISBN 978-80-246-4178-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah/Inhalt

Předmluva /XI

Vorwort /XIII

PROLEGOMENA /XV

A. NEJSTARŠÍ STATUTA UNIVERZITY KARLOVY /XVII

I. Ordinationes Arnesti /XVII

II. Statuta et Acta rectorum universitatis studii Pragensis /XXI

II.1 Rukopisné dochování /XXII

II.2 Statuta antiqua (A) universitatis Pragensis /XXVIII

II.3 Statuta universitatis Lipsiensis (1410) /XXX

II.4 Revize statut v důsledku Dekretu kutnohorského /XXXII

II.5 Revidované znění univerzitních statut (B) v rukopise

XIV A 4 /XXXVI

II.6 Boloňský vzor pražských univerzitních statut /XL

II.7 Pozdní revize univerzitních statut (1546–1613) /XLII

II.8 Acta rectorum universitatis Pragensis (1458–1614) /XLIV

III. Statuta facultatum /XLVI

III.1 Statuta antiqua facultatis liberalium artium /XLVI

III.2 Summarium statutorum facultatis artium (1528) /LIII

III.3 Statuta facultatis philosophicae renovata et in ordinem redacta /LV

III.4 Novelizace statut teologické fakulty z 31. prosince 1383 /LVI

IV. Statuta collegiorum universitatis Pragensis /LVII

IV.1 Statuta collegii Caroli IV. /LVII

IV.2 Statuta probošta Karlovy koleje /LXI

IV.3 Statuta collegii Hedwigis, reginae Poloniae /LXI

IV.4 Statuta primaria collegii Mariae Virginis (alias Reczkonis) /LXV

IV.5 Statuta collegii Reczek collecta ex antiquis statutis /LXVI

V. Kalendária pražské univerzity a její artistické fakulty /LXVII

Závěrečné shrnutí /LXXI

B. DIE ÄLTESTEN STATUTEN DER KARLS-UNIVERSITÄT /LXXV

I. Ordinationes Arnesti /LXXVI

II. Statuta et Acta rectorum universitatis studii Pragensis /LXXX

- II.1 Textüberlieferung /LXXXII
- II.2 Statuta antiqua (A) universitatis Pragensis /XC
- II.3 Statuta universitatis Lipsiensis (1410) /XCII
- II.4 Die Statutenrevision infolge des Kuttenberger Dekretes /XCIV
- II.5 Der revidierte Wortlaut der Universitätsstatuten (B)
im Manuskript XIV A 4 /XCIX
- II.6 Das Bologneser Vorbild der Prager Universitätsstatuten /CIV
- II.7 Spätere Revisionen der Universitätsstatuten (1546–1613) /CVII
- II.8 Acta rectorum (1458–1614) /CVIII
- III. Statuta facultatum /CX
 - III.1 Statuta antiqua facultatis liberalium artium /CX
 - III.2 Summarium statutorum facultatis artium (1528) /CXIX
 - III.3 Statuta facultatis philosophicae renovata et in ordinem
redacta /CXXII
 - III.4 Die Novellierung der Statuten der Theologischen Fakultät
vom 31. Dezember 1383 /CXXIII
- IV. Statuta collegiorum universitatis Pragensis /CXXIV
 - IV.1 Statuta collegii Caroli IV. /CXXIV
 - IV.2 Die Statuten des Propstes des Karlskollegs /CXXIX
 - IV.3 Statuta collegii Hedwigis, reginae Poloniae /CXXX
 - IV.4 Statuta primaria collegii Mariae Virginis (alias Reczkonis) /CXXXIV
 - IV.5 Statuta collegii Reczkonis collecta ex antiquis statutis /CXXXVI
- V. Kalendarien der Prager Universität und ihrer
Artistenfakultät /CXXXVII
- Zusammenfassung /CXLII

- C. EDIČNÍ PRAVIDLA /CXLV

- D. EDITIONSGRUNDSÄTZE /CXLVII

- E. ZKRATKY A SIGLA / ABKÜRZUNGEN UND SIGLEN /CXLIX

- F. PRAMENY A LITERATURA / QUELLEN UND LITERATUR /CLI

- G. SUMMARY /CLX

- H. SEZNAM VYOBRAZENÍ / VERZEICHNIS
DER ABBILDUNGEN /CLXVI

- EDITIO /1
 - I. Ordinationes Arnesti /3
 - II.1 Kalendarium universitatis Pragensis /5
 - II.2 Statuta universitatis Pragensis antiqua /14

- II.3 Acta rectorum universitatis Pragensis (1461–1614) /53
- III. Statuta officii rectoratus academiae Pragensis /186
- IV.1 Kalendarium facultatis artium /204
- IV.2 Quaedam statuta facultatis artium antiqua /217
- IV.3 Statuta facultatis artium universitatis Pragensis redacta anno 1390 cum supplemento usque ad annum 1528 /227
- IV.4 Summarium statutorum facultatis artium universitatis Pragensis (1528) /276
- V. Novella statutorum facultatis theologicae /283
- VI.1 Statuta collegii Caroli Quarti /285
- VI.2 De officio praepositi collegii Caroli Quarti /294
- VII. Statuta collegii Hedwigis, reginae Poloniae /301
- VIII.1 Statuta collegii Reczkonis primaria /310
- VIII.2 Articuli statutorum collegii Reczek collecti ex antiquis statutis /324

ADDITAMENTA /339

- I. Statuta universitatis Lipczensis (1410) /341
- II. Statuta universitatis Pragensis accurtata /349
- III. De statutis seu legibus universitatis (1547) /353
- IV. Summae statutorum facultatis artium (1547) /359

INDICES /367

Glossarium /369

Index locorum et personarum /370

Předmluva

Pražská univerzita měla základní prameny k nejstaršímu období své historie vydány dříve než jiné středoevropské vysoké školy. *Liber decanorum* s kalendářem, statuty a úředními zápisy děkanů artistické fakulty vyšla ve dvou částech prvního dílu nově založené řady Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis v Praze 1830 a 1832. Roku 1834 následovaly v první části druhého dílu *Album seu Matricula Facultatis juridicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418* a *Codex diplomaticus Universitatis ejusdem*. K pětistému výročí založení univerzity v roce 1848 Antonius Spirk a Antonius Dittrich připravili edici univerzitních statut a rektorských akt pod společným názvem *Statuta Universitatis Pragensis nunc primum publici juris facta*. Jelikož *Codex diplomaticus* obsahoval listiny jen do roku 1410, byla ke zmíněnému výročí připravena edice jeho druhého svazku zahrnující listiny z let 1411–1467. Celý náklad byl při revoluci roku 1848 použit ke stavbě barikády a vzal tak za své. Stopy po jednom zachráněném exempláři zanikly roku 1945.

Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis se vyznačují pečlivou prací editorů i zpracovatelů rejstříků, záhy však přestala splňovat zvyšující se nároky kritického dějepiscectví. Zatímco všechny starodávné středoevropské univerzity mají dnes k dispozici moderní anebo alespoň vyhovující edice středověkých pramenů, jejich alma mater jim v tomto ohledu přestala jít příkladem. Mezitím možnosti elektronického zpracování a šíření historických dokumentů začaly v editorské práci zkoušet a ověřovat nové postupy. Pro nejbližší dobu a možná i v delším výhledu však tištěné knihy a edice neztratí na svém významu. Proto také první svazek nové ediční řady má knižní podobu. I když by první titul nové ediční řady Documenta historica Universitatis Carolinae mohl napovídat, že v edici budou bezprostředně následovat svazky věnované listinám a úředním knihám nejstaršího období, nebude tomu tak. Přednost byla dána volnému řazení edic pramenů různého druhu, které budou postupně zacelovat bílá místa a mezery v dokumentaci dějin Karlovy univerzity.

Původním záměrem vydavatelů bylo připravit edici nejstarších statut pražské univerzity zhruba do roku 1526. Rozhraní mezi středověkou a novověkou univerzitou nelze však vymezit jedním datem, zvláště když ho nebraly na vědomí ani úřední prameny, ani jiné písemnosti, které představují základní složky edice. Jelikož by uvedeným časovým ohraničením ad hoc

byla narušena celistvost hlavních úředních akt, editoři dali přednost rozšíření badatelského záběru na celé první období pražské univerzity, které skončilo podřízením původní univerzity jezuitské Akademii v roce 1622. Během prací se toto řešení posílilo zjištěním úzké návaznosti statut obou etap před rokem 1526 a po něm.

Editoři na tomto místě vděčně připomínají práci svých předchůdců, zmíněných již editorů Antonia Dittricha a Antonia Spirka, nověji pak Karla Beránka a Michala Svatoše. Záslužnou badatelskou práci ve výzkumu nejstarších statut pražské univerzity, jejich fakult a kolejí vykonali Václav Vladivoj Tomek, Marie Haasová-Jelínková a zejména pak Miroslav Boháček. Vděčné uznání náleží Aleně Černé za spolupráci při úpravě staročeských textů, dále též pracovníkům knihoven i archivů, kteří vycházeli editorům vstříc, jmenovitě Aleně Pazderové, Blance Zilynské, Janu Hrdinovi, Jindřichovi Markovi a Denko Čumlivskimu. Za účinnou pomoc a pochopení editoři rovněž děkují Lence Janošové, Thomasu Krzenckovi a Robertovi Novotnému. V neposlední řadě se o edici svými cennými radami a připomínkami zasloužili oba lektori Jana Zachová a Marek Ďurčanský. Editoři si také váží toho, že mohou svým svazkem zahájit novou ediční řadu, kterou iniciovala Vědecká rada AUK v čele s jejím předsedou prof. Petrem Svobodným.

Vorwort

Die grundlegenden Quellen zur ältesten Geschichte der Prager Universität lagen im Vergleich zu den anderen mitteleuropäischen Hohen Schulen schon früh gedruckt vor. Der *Liber decanorum* mit einem Kalendarium, den Statuten und amtlichen Eintragungen der Dekane der Artistenfakultät erschien in zwei Teilen des ersten Bandes in der neu begründeten Reihe *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis* in Prag 1830 und 1832. Im Jahre 1834 folgten im ersten Teil des zweiten Bandes das *Album seu Matricula Facultatis juridicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418* und der *Codex diplomaticus Universitatis ejusdem*. Aus Anlass des 500. Gründungsjubiläums der Universität im Jahre 1848 gaben Antonius Spirk und Antonius Dittrich die Edition der Universitätsstatuten und der Rektorenakten unter dem gemeinsamen Titel *Statuta Universitatis Pragensis nunc primum publici juris facta* heraus. Da der *Codex diplomaticus* lediglich die bis zum Jahre 1410 reichenden Urkunden enthielt, bereitete man angesichts des erwähnten Jubiläums die Edition des zweiten, die Jahre 1411–1467 umfassenden Bandes vor. Die gesamte Auflage fand allerdings in der Revolution 1848 beim Bau von Barrikaden Verwendung, so dass sie verlorenging. Die zum einzigen geretteten Exemplar führenden Spuren verlieren sich im Jahre 1945.

Die *Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis* zeichnen sich durch fleißige, der Zeit entsprechende Bemühungen der Editoren und Ersteller der Register aus, doch begannen diese schon wenig später die wachsenden Anforderungen der kritischen Geschichtsschreibung nicht mehr zu erfüllen. Während heute für alle alteingesessenen mitteleuropäischen Universitäten moderne oder zumindest brauchbare Editionen der mittelalterlichen Quellen zur Verfügung stehen, hörte die Prager Alma Mater auf, in dieser Hinsicht als Vorbild zu dienen. In der Zwischenzeit konnten die Möglichkeiten der elektronischen Verarbeitung und Verbreitung historischer Dokumente erprobt werden und haben sich bewährt. Aktuell und vermutlich auch auf längere Sicht verlieren gedruckte Bücher und Editionen dennoch nicht ihre Bedeutung. Aus diesem Grunde erscheint auch der erste Band der neuen Editionsreihe in Buchform. Andererseits gibt es großangelegte Projekte grundlegender Editionsreihen, von denen zahlreiche Titel nie zum Druck gelangten. Der erste Titel der neuen Editionsreihe *Documenta historica Universitatis Carolinae* will nicht zum Ausdruck bringen, in der

Serie würden unmittelbar in chronologischer Reihung die den Urkunden und amtlichen Büchern der ältesten Zeit gewidmeten Bände folgen. Geplant ist vielmehr eine lockere Folge von Quelleneditionen unterschiedlicher Provenienz, die schrittweise die weißen Flecken und Desiderata in der Dokumentation der Geschichte der Karls-Universität beseitigen werden.

Die ursprüngliche Absicht der Herausgeber bestand darin, eine Edition der ältesten Statuten der Prager Universität bis etwa zum Jahre 1526 vorzulegen. Die Grenze zwischen mittelalterlicher und (früh)neuzeitlicher Universität lässt sich jedoch nicht anhand eines einzigen Datums fixieren, vor allem, da weder die amtlichen Quellen noch andere Schriftzeugnisse, die den grundlegenden Bestandteil der Edition bilden, eine solche Jahreszahl berücksichtigten. Da durch eine derartige zeitliche Abgrenzung die Gesamtheit der grundlegenden amtlichen Akten außer Acht gelassen worden wäre, haben sich die Editoren für eine Erweiterung der Darstellung auf den gesamten ersten Zeitraum der Prager Universität entschieden, der mit der Unterordnung der ursprünglichen Hohen Schule unter die Jesuitenakademie im Jahre 1622 endete. Im Verlaufe der Arbeiten hat sich diese Lösung aufgrund der engen Anbindung der Statuten beider Etappen vor und nach 1526 bewährt.

Die Editoren gedenken an dieser Stelle dankbar der Arbeit ihrer Vorgänger, der bereits erwähnten Antonius Dittrich und Antonius Spirk sowie in jüngerer Zeit Karel Beránek und Michal Svatoš. Verdienstvolle Forschungsarbeit hinsichtlich der Geschichte der ältesten Statuten der Prager Universität, ihrer Fakultäten und Kollegien leisteten Václav Vladivoj Tomek, Marie Haasová-Jelínková und insbesondere Miroslav Boháček. Dankbare Anerkennung gebührt Alena Černá für die Hilfe mit den alttschechischen Texten sowie den Mitarbeitern von Bibliotheken und Archiven, die den Editoren behilflich waren, namentlich Alena Pazderová, Blanka Zilynská, Jan Hrdina, Jindřich Marek und Denko Čumlivski. Für wertvolle Unterstützung und Verständnis für die Wünsche der Editoren danken wir zudem Lenka Janošová, Thomas Krzenek und Robert Novotný. Last but not least gilt unser Dank für wertvolle Ratschläge beiden Lektoren, Jana Zachová und Marek Ďurčanský. Die Editoren wissen es zu schätzen, dass sie mit ihrem Band eine neue Editionsreihe eröffnen, die der Wissenschaftliche Rat des Archivs der Karlsuniversität (AUK) mit seinem Vorsitzenden Prof. Petr Svobodný initiiert hat.

PROLEGOMENA

A. Nejstarší statuta Univerzity Karlovy

Obecně se má dnes za to, že pražská univerzita byla založena třemi konstitutivními akty. Bulou z 26. ledna 1347 papež Klement VI. na žádost římského krále Karla IV. ustanovil v Praze obecné učení v kterémkoli dovoleném oboru.¹ Následně Karel IV. listinou ze 7. dubna 1348 vyhlásil své rozhodnutí v Praze „založit, upravit a nově zříditi obecné učení“. Učinil tak novým, zcela samostatným královským založením, které přistupuje k založení papežskému, ač to není v listině ani slovem zmíněno. Letité spory o tom, zda tak učinil pouze z titulu českého krále, když v adrese vystupuje jako král římský a český, odstranila až náležitá interpretace třetího konstitutivního aktu, jímž byla listina vydaná Karlem IV. jako králem římským v Eisenachu dne 14. ledna 1349. O zakládací listině ze 7. dubna předchozího roku v ní není ani zmínky, zato se však v ní mluví o papežském založení pražského studia. Tím, že Karel zaručil ochranu jeho příslušníků na říšském území, jak výslovně praví, „auctoritate regia, nobis veluti romanorum regi ex sacro Romano imperio competenti“,“² je zřetelně dáno najevo, že jeho první bula z minulého roku tuto ochranu neposkytovala, a že ji tudíž vydal pouze jako král český. Zmínky si tu zaslouží především mínění Františka Kavky, podle něhož pražská univerzita byla sice založena jako instituce českého království, ta však „fakticky po celé půl století plnila i úlohu univerzity říšské, protože jiné univerzity dlouho nebylo“.³

I. Ordinationes Arnesti (→ Editio I.)

Neméně otevřeně je třeba dodat, že zhruba dvě desetiletí bylo pražské vysoké učení neduživou a nedostatečně zajištěnou institucí.⁴ Třebaže výuku lze na každé ze čtyř fakult již v prvních letech v zárodečné podobě

1) Tuto domněnku na základě významu výrazu „vigere“ v papežově privilegii vyslovil Miroslav Boháček: Založení a nejstarší organizace pražské university, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* (dále AUC–HUCP) 6/1, 1965, s. 7–8.

2) *Codex juris bohemicus* (dále CIB), II/3, ed. Hermenegildus Jireček, Pragae 1889, s. 257.

3) František Kavka: *Založení university a její vývoj do roku 1409*, in: *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964, s. 10.

4) Viz *Dějiny Univerzity Karlovy*, I. 1347/48–1622, Praha 1995, s. 32–42 (autorem této kapitoly je Michal Svatoš).

doložit, zvláště artistická fakulta postrádala dostatek profesorů i studentů.⁵ Prvním oficiálním dokumentem vzešlým z činnosti „obce žáků“ (*universitas studencium*) je listina jejího kancléře a současně pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic z 12. června 1359, která prohlásila Jindřicha Janova řeč. Stenbonis z Głubczyc (Leobschütz) mistrem svobodných umění. Vzhledem k tomu, že arcibiskup vydal potvrzení o gradu svým jménem, mohlo by se z toho vyvozovat, že samo studium a jeho fakulty tehdy ještě neměly své představitele.⁶ Tomu však odporuje svědectví Kroniky Františka Pražského, podle něhož „po vzoru obecných učení byl každý rok volen rektor univerzity a slavnostně potvrzen v kostele pražském“.⁷ Jelikož kanovník František dopsal svoji Kroniku v roce 1353, kdy patrně zemřel, šlo již o počáteční období pražského studia. Jak si tento rozpor vysvětlit?

Papežská bula o zřízení pražského obecného učení v kterémkoli oboru nepřímou svěřila jinak neuvedenou funkci kancléře pražskému arcibiskupovi,⁸ jemuž měli mistři příslušné fakulty, nebo alespoň jen jeden z nich, představitel žadatele o docentskou licenci a mistrovskou hodnost. Arcibiskup následně měl svolat doktory a mistry regenty na té které fakultě řádně působící a vyzvat je k vyzkoušení adeptů podle způsobu a zvyklostí generálních studií, a těm, kteří byli shledáni dostatečnými a způsobilými, udělit titul a licentiám docendi na kterémkoli vysokém učení.⁹ Ačkoliv se v bule Klimenta VI. o rektorovi a děkanech fakult vůbec nemluví, ještě z toho neplyne, že by arcibiskup Arnošt z Pardubic zasahoval do jejich kompetencí. Důvod této veskrze kancelářské záležitosti mohl např. spočívat v tom, že rektor neměl ještě k dispozici pečeť.¹⁰

Za daných okolností nelze svědectví kronikáře Františka Pražského o volbě rektorů odmítat, zvláště když první zmínka o rektoru pražského generálního studia pochází již z 1. března 1358, tedy o více než jeden rok

5) K rozporným náhledům na počátky pražské univerzity a artistické fakulty František Šmahel: *Die Anfänge der Prager Universität. Kritische Reflexionen zum Jubiläum eines „Nationalen Monuments“*, in: *Die Prager Universität im Mittelalter / The Charles University in the Middle Ages*, Leiden / Boston 2007, s. 3–60 (= *Education and Society in the Middle Ages and Renaissance* 28); a *The Faculty of Liberal Arts 1348–1419*, *ibid.*, s. 213–220.

6) Text diplomu byl zapsán do *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., liber I. (1358–1376)*, ed. Klement Borový, Praeae 1875, s. 15–16, č. 25. Na přeseh kancléře do záležitostí univerzitní samosprávy upozornil Michal Svatoš: *Pražské arcibiskupství a univerzita do husitství*, in: *Pražské arcibiskupství 1344–1994*, Praha 1994, s. 87. K identifikaci prvního známého graduovaného mistra František Šmahel: *Dva drobné příspěvky k nejstarším dějinám Univerzity Karlovy, AUC–HUCP 47/1–2, 2007*, s. 37–42.

7) *Kronika Františka Pražského*, ed. Jana Zachová, Praha 1997, s. 208 (= FRB, Series nova I).

8) Arnošt z Pardubic vystupuje poprvé jako *cancellarius universitatis Pragensis studii* již 1. července 1357, nikoli až ve formuláři diplomu z roku 1359, jak se téměř všude uvádí. Na tento údaj upozornil již M. Boháček: *Založení a nejstarší organizace*, s. 16.

9) *Codex diplomaticus Almae Carolo-Ferdinandae Universitatis Pragensis*, in: *MHUP*, II, s. 221–222, č. 1.

10) Více k tomu František Šmahel: *Záhada nejstarší pečeti pražské univerzity*, in: *týž, Alma mater Pragensis. Studie k počátkům Univerzity Karlovy*, Praha 2016, s. 43–61.

před vydáním arcibiskupova osvědčení o uděleném titulu.¹¹ V témže roce 1358 byla zřejmě založena ztracená pergamenová *Matrica rectoratus studii Pragensis*, do níž se zapisovalo ještě roku 1608.¹² Karel IV. ve své zakládací listině dal sice novému učení rámcové dispozice, když mu povšechně udělil „všechna privilegia, ochranné výsady a svobody, kterých z pravomoci královské užívají a jsou účastni doktoři a žáci na učení v Paříži a v Boloni,¹³“ vzhledem k rozdílné povaze samosprávy obou uvedených studií však ponechal jejich konkrétní aplikaci na samotné korporaci pražských doktorů a studentů. Vezmeme-li v potaz vysoká důstojenství některých prvních profesorů, nebylo by divu, kdyby mezi prvními rektory byl vždy někdo z nich. Na první pohled by se tak mohla značně pravděpodobnou jevit domněnka, že prvním rektorem byl kanonista Štěpán z Úhřetic, důvěrník a od roku 1353 generální vikář arcibiskupa Arnošta z Pardubic.¹⁴ Jelikož však všichni rektori později osamostatnělé právnické univerzity byli *scholares*, nikoli *doctores*,¹⁵ jeví se tento předpoklad v méně příznivém světle.

Konsekventně je nutno připustit, že mezi prvními rektory pražského učení mohli být po boloňském vzoru i pouzí studenti práv, jinak asi převládali významní církevní hodnostáři. Všeobecně se má za to, že právě z tohoto důvodu již v prvním desetiletí vznikly na pražském obecném učení rozepře mezi právníky a mistry regenty artistické fakulty, kteří po vzoru pařížských statut vyhrazovali volbu rektora pouze pro mistry. Soudí se tak nepřimo z *Ordinationes* arcibiskupa Arnošta z Pardubic z 10. dubna 1360, které ve snaze uklidnit hrozící a možná už existující rozpory stanovily pravidla obsazování rektorského úřadu.¹⁶

Poměrně stručné *Ordinationes* arcibiskup vydal na podnět doktorů, mistrů a některých scholárů „pro necessitate et tranquillo statu ac incremento dicti studii“. Jelikož hned první ustanovení kategoricky uvádí, že ve studiu má být „unus rector et una universitas (scholarium)“, lze z toho usuzovat, že se při nejmenším objevily náběhy k rozdělení univerzity na dvě části. Rektorem nadále měl být jen světský klerik s tonsurou nosící sutanu. Ve spojitosti s tím se v dalším bodě ukládá všem světským mistrům, doktorům a scholárům

11) Viz privilegium Karla IV. o exempci univerzitních statků na prosbu *rectoris et scholarium studii generalis* z 1. března 1358, in: *MHUP*, II/1, s. 226, č. 3.

12) Wáclav Wladivoj Tomek: *Děje university pražské*, Praha 1849, s. 77, v pozn. s hvězdičkou upozornil na záznamy rozličných akt v knize filozofické fakulty B. 14, fol. 24r, kde je pod č. 29 zapsána *Matrica rectoratus studii Pragensis a. D. 1358 in folio et in membrana, liber antiquus perductus usque ad haec tempora*. Nověji k témuž Karel Beránek: Kancelář university pražské na zlomu 16. a počátku 17. věku, *Sborník archivních prací* 9/2, 1959, s. 227.

13) *MHUP*, II/1, s. 224, č. 2.

14) Domněnku vyslovil Peter Moraw: Die Universität Prag im Mittelalter. Grundzüge ihrer Geschichte im europäischen Zusammenhang, in: *Die Universität zu Prag*, ed. Richard W. Eichler, München 1986, s. 30 (= *Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste* 7); za spíše pochybnou ji označil Jiří Kejř: *Dějiny pražské právnické univerzity*, Praha 1995, s. 33.

15) Upozornil na to J. Kejř: *Dějiny*, s. 34.

16) Parafraze výkladu J. Kejře: *Dějiny*, s. 22.

složit (novému) rektorovi přísahu, zatímco řeholníci se měli řídit podle zvyklostí pařížské Sorbonny. Třetí odsek vycházel vstříc právníkům, neboť připouštěl volbu kohokoli z uvedených doktorů, mistrů a scholárů, pokud ovšem i on byl *secularis*, roz. *clericus*. Totéž platí i pro ustanovení, že volba rektora náleží univerzitě nebo její větší části. Scholares tedy z ní nebyli vyloučeni, i když např. na artistické fakultě být vyloučeni mohli. O tom však a o dalších modalitách volby mělo být dodatečně rozhodnuto. V pátém odseku bylo přikázáno volit za vicerektora, který se zde nazývá *vicarius*, právníka, a to kdykoli by byl za rektora zvolen artista. Totéž mělo ovšem platit i opačně.

Jelikož vicerektor za právníky měl být ustanoven *quoad regimen juristarum*, plyne z toho, že takový řád již mohl existovat. V případě statut pro celé studium arcibiskup dal pokyn k volbě jistých osob z univerzity, které měly spolu s ním nebo s jeho komisary sestavit a předložit volební řád tak, aby vyhovoval kterékoli fakultě. V následujícím, v pořadí již v šestém odseku, arcibiskup uložil zvolit *consilarii* nebo *procuratores*, kteří by spolu s rektorem řešili méně závažné záležitosti univerzity. Oba termíny tu mají své opodstatnění, neboť první označoval představitele národů v Bologni, zatímco druhý v Paříži.¹⁷ Mělo se tím také zabránit, jak se ukládá v dalším bodě, svolávání univerzitních konvokací mimo řádné termíny. Pokud by *Ordinationes* jako celek nebo kterýkoli z článků vzbudil nějaké pochybnosti, měly být vzneseny přímo k arcibiskupovi jako kancléři univerzity, který projevil ochotu je vysvětlit.

Originální listina obsahující *Ordinationes* je uložena v **Archivu Univerzity Karlovy v Praze, fond Listiny, sign. I/5**. Pergamen o velikosti 15,5 × 29,5–30 cm má výšku plíky 4,2 cm. Poškozená pečeť s olámanými okraji je přivěšena na pergamenovém proužku, její delší osa měřila asi 65 mm, kratší cca 50 mm. V pečetním poli je postava arcibiskupa pod baldachýnem s křížem v levé ruce, po pravé ruce má erb pražského arcibiskupství (břevno), po levé ruce erb rodový (polovina koně). Z opisu je dochován fragment „... epi[scope] sancte Pragensis ecc[lesie]“. Na dorzu listiny je rukou 14. až 15. století zapsán regist „Littera Arnesti pro iurisdictione rectoris“ a dále též signatura a regist rukou 16. až 17. století.

Autory a editory dosud nepovšimnutý opis Arnoštovy Ordinance v kopii rukopisu NK XIV D 25, fol. 39v má na jednom místě pozoruhodnou změnu. Arcibiskupovo opakované nařízení, že rektorem jednotného studia může být zvolen kdokoli, ovšem s podmínkou vysvěcení na světského kněze (*quicumque, dummodo secularis*), svou lakonickou formou kopistu zmátlo. Aniž by věnoval pozornost prvnímu ustanovení, v němž se výslovně praví, že rektorem má být *clericus secularis*, adjektivum *secularis* si vyložil ve smyslu

17) K počátkům pražských univerzitních národů Jiří Stočes: *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, Praha 2010, s. 59–61.

laicus. To se mu v době, kdy laici v husitských Čechách běžně vystupovali i ve věcech víry, jevílo natolik nepřístojné, že formulaci ve svém opisu pozměnil na *dummodo non sit secularis*. Třeba dodat, že opis vznikl v době, kdy z Prahy byli vypuzeni všichni řeholníci včetně řeholních kanovníků řádu sv. Augustina. Naproti tomu písař inserované listiny bezmyšlenkovitě převzal z originálního pergamenu zjevně nesprávné *racionibus* místo *nacionibus*. Chybné adjektivum *Pragensis* místo *Parisiensis* přitom sám opravil.¹⁸

II. Statuta et Acta rectorum universitatis studii Pragensis

Podle Petra Morawa byly Arnoštovy *Ordinationes* „v mnohém ohledu dokladem bezradnosti, neboť jednota studia deklarovaná v zakládacích listinách se jevíla daleko od skutečnosti“.¹⁹ Příčinou separatistických tendencí juristů přitom nebylo jen jejich lpění na boloňském statutárním vzoru, a to na rozdíl od mistrů a doktorů dalších třech fakult příchylných naopak k pařížskému modelu, ale i odlišná skladba veškerenstva scholárů.²⁰ O dvanáct let později, to již po smrti Arnošta z Pardubic († 1364), právníci svého záměru dosáhli, když od císaře Karla IV. získali souhlas s rozdělením univerzity a navíc i výstavný dům pro *scholae iuristarum*.²¹ Právníci se na vzniku prvních statut pražského studia nepochybně podíleli, neboť pro ně využili jako vzoru statut boloňské univerzity. To doložíme později, na tomto místě stačí uvést, že tomu tak bylo ještě v době jednotné univerzitní obce, neboť se v nejstarším dosud známém znění pražských univerzitních statut mluví o studiu se čtyřmi fakultami.²² Zda právnická fakulta měla svá singulární statuta, která si již v druhé polovině 60. let pořídila artistická fakulta, se dosud nepodařilo doložit. Obdobně chybí jakékoli zmínky o existenci statut pražské právnické univerzity. Z těchto důvodů také již nadále nebudeme věnovat pražské právnické univerzitě a fakultě jako jedné právnické osobě pozornost.²³

Artisté získali poněkud vhodnější sídlo až roku 1359, kdy pro ně arcibiskup Arnošt z Pardubic zakoupil z výnosu sbírky českého duchovenstva výstavný dům se zahradou poblíž klášterů sv. Františka a bl. Anežky na

18) První vydání *Ordinationes* pořídil František M. Pelzel: *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*, III, Prag 1777, s. 29–30. Další edice: *Codex diplomaticus almae Carolo-Ferdinandae Universitatis Pragensis*, in: *MHUP*, II/1, Pragae 1834, s. 271–273, č. IV; *CIB*, II/3, IX/5, s. 258–259; Michal Svatoš: *Ordinationes Arnesti. Il primo statuto universitario praghese e il ruolo di Ernesto di Pardubice alla nascita dell' università*, in: *Roma – Praga. Praha – Řím: Omaggjo a Zdeňka Hledíková*, Praha 2009, Appendice, s. 99–106.

19) P. Moraw, *Die Universität Prag*, s. 32.

20) Tento důvod klade do popředí M. Boháček: *Založení a nejstarší organizace*, s. 16–17.

21) Naposled k tomu se všemi potřebnými údaji a odkazy J. Kejř: *Dějiny*, kap. II.

22) Plný počet čtyř fakult vyplývá ze sedmého článku *De consiliariis eligendis*.

23) K chybějícím statutárním dokladům naposled J. Kejř: *Dějiny*, s. 13.

Starém Městě pražském. Teprve však založení Karlovy koleje v domě Žida Lazara (1366) a její pozdější přenesení do Rotlevova paláce (1383) zajistily řádně již ustanovené fakultě svobodných umění důstojné působíště, včetně dostatečně velkých sálů pro disputace a promoce.²⁴ Skutečnost, že fakulta svobodných umění neměla ještě v roce 1367 svého děkana, potvrzuje její nejstarší úřední kniha se zápisy prorektora Jindřicha z Embecke řeč. Nanexen. Právě tento mistr *in artibus* a bakalář teologie byl 9. října 1368 zvolen prvním děkanem fakulty svobodných umění.

Ještě v předděkanském období, pravděpodobně roku 1366, valné shromáždění univerzity rozhodlo, aby přístup do fakultní rady (*consilium facultatis*) měli pouze mistři s dvouletou pedagogickou praxí, od jejichž promoce uplynulo nejméně pět let. Podobné ustanovení sice platilo na všech fakultách, nejvíce však omezovalo práva čerstvě graduovaných artistů. Váhu zmíněného univerzitního usnesení zvyšovala přítomnost vicekancléře, roudnického probošta Mikuláše († 1383), jenž v zastoupení arcibiskupa Jana Očka z Vlašimě sehrál aktivní roli v počátečním období Karlovy koleje.²⁵ Bývalý generální vikář Arnošta z Pardubic nejspíše uplatnil své zkušenosti již při statutárním a organizačním zakotvení artistické fakulty. Zdá se, že právě statutární upevnění této rozrůstající se fakulty podnítilo i vznik prvotních statut celého, zatím ještě nerozděleného studia podle intencí zemřelého arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Jelikož se nejstarší univerzitní statuta dochovala pouze ve fragmentu z roku 1385 (A) a v revidovaném znění z doby po roce 1409 (B), je nutné se nejprve zabývat rukopisným dochováním obou znění. Bude třeba přihlédnout i k opisu revidovaného znění v mladším rukopise z doby kolem roku 1600 (C).

II.1 Rukopisné dochování

Oba rukopisy s texty nejstarších statut pražské univerzity zevrubně popsala již Marie Haasová-Jelínková²⁶ a příkladným způsobem je kodikologicky

24) Naposled k tomu Josef Petráň: *Karolinum*, Praha 1988; a Michal Svatoš: *Karolinum a kolejní systém*, in: *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, s. 42–58. Dále srov. František Šmahel: *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku 1420*, in: *Alma mater Pragensis*, s. 92–125; a Wolfgang Eric Wagner, *Universitätsstift und Kollegium in Prag, Wien und Heidelberg. Eine vergleichende Untersuchung spätmittelalterlicher Stiftungen im Spannungsfeld von Herrschaft und Genossenschaft*, Berlin 1999, s. 37–89 (= *Europa im Mittelalter* 2).

25) Více o něm Zdeňka Hledíková: *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*, Praha 1971, s. 121.

26) Marie Haasová-Jelínková: *Správa a kancelář pražské univerzity v první době jejího trvání*, Praha 1948 (zvláštní otisk *Sborníku hl. města Prahy*), s. 69–74. Stručný popis rukopisu XIV D 25 podali již jeho vydavatelé Antonius Dittrich a Antonius Spirk (*MHUP*, III, s. VI–VII). Řadu cenných údajů doplnil Wáclav Wladivoj Tomek: *Děje Univerzity pražské*, I, Praha 1949, s. 19–21, který mimo jiné stanovil terminus ante quem zde dochovaného znění statut datem 23. srpna 1385. Gustav Friedrich: *Dekret Kutnohorský. Poměr jeho rukopisných textů*, in: *Dekret Kutnohorský. Přednášky a stati*, Praha 1909, s. 63–64, dovodil, že rukopis XIV D 25 je totožný s úřední knihou uváděnou jako *Liber universitatis albus*.

i obsahově prozkoumal Miroslav Boháček, o jehož poznatky se budeme převážně opírat.²⁷ Starší rukopis (A) daroval knižní censor Josef Stuchlý roku 1837 pražské Univerzitní, dnes **Národní knihovně**, kde získal **signaturu XIV D 25**. Pergamenový rukopis velikosti 370 × 230 mm obsahuje 99 folií²⁸ v 11 složkách, které byly svázané do dřevěných desek potažených zahnědlou, dříve snad bílou usní. Desky s vtačovými lineárními a rostlinnými ornamenty včetně rotující růžice mají na horním okraji nápis STATUTA UNIVERSITATIS (!) PRAGENSIS, uprostřed je otisk kovové matrice se stojící postavou nezjištěného světce ve zdobně provedeném rámu. Kniha byla původně opatřena kovovým uzávěrem. Podle typu písma, tzv. kapitálek, a slepotiskové výzdoby lze vazbu přiřadit k pozdně gotickým či raně renesančním vazbám českého původu.²⁹

Nejen přibližná datace vazby, ale i skladba a číslování složek mají závažný význam pro posouzení účelu a obsahu celého kodexu. Název na přední horní desce vazby sice zhruba odpovídal stavu rukopisu kolem let 1528–1530, nikoli však jeho výsledné podobě kolem roku 1615, kdy se do něho přestalo zapisovat. Oprávnění názvu dodávala převázanému rukopisu především jeho první a také nejstarší část s dvěma neúplnými terny bez staré paginace, dnešní fol. 1–9. První ternus (fol. 1r–4v) obsahuje *Kalendarium*,³⁰ v němž chybějí měsíce *Maius–Augustus*, jejichž denní údaje byly zapsány na dvou ztracených prostředních listech. Druhý ternus, dnešní fol. 5r–10v, přináší úplné *Tituli (25) statutorum universitatis studii Pragensis*,³¹ na něž navazuje text první revize statut z jara 1385, který sahá pouze do poloviny 15. titulu. Ztracený poslední list terna zjevně obsahoval chybějících deset titulů.

Druhou část rukopisu XIV D 25 tvoří podle přesvědčivého rozboru Miroslava Boháčka dnešní folia 10r–39v. Červená paginace rukou 15. století je závadějí, neboť její původce nepostupoval podle složek, nýbrž po skupinách, jež měly mít po dvaceti stranách. Proč tomu tak bylo, vysvitne níže. Každá strana byla označena velkým písmenem skupiny a pořadovým číslem strany ve skupině. Vzhledem ke ztrátám několika listů, k nimž došlo za různých okolností, tato část v dnešní podobě obsahuje pouze 30 z původních 35 listů. Pro další výklad je vhodné zařadit přehled složek druhé části: Fol. 10r–17v (s. A primo – A XVI): kvaternu chybí původně nalepený list na konci. Ztracené strany A VIII–XVIII vysvětlují mezeru v textu edice na s. 25.

27) Miroslav Boháček: O rukopisech statut pražské university, *Studie o rukopisech* 3, 1964, s. 73–124.

28) K velikosti rukopisu Josef Truhlář: *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur*, II, Pragae 1906, 38, č. 2533, zde chybný údaj uvádějí 106 folií.

29) M. Boháček: O rukopisech statut, s. 100–101, řadí tuto renesanční vazbu do počátku 15. století, jde však zjevně o nedopatření v označení století. Boháček nevykládá vznik rukopisu v dnešní podobě v době aféry rektora Havla Cahery (o ní se lze dočíst níže v této edici na s. 82).

30) *Kalendarium* vydáno v *MHUP*, III, s. IX–XVI, v této edici viz s. 204–216.

31) *Tituli statutorum* uveřejnila M. Haasová-Jelínková: *Správa a kancelář pražské university*, s. 70–71.

Fol. 18r–21v (s. A XIX, B primo – BVII: kvatern bez čtyř listů ztracených stran B VIII – B XV).

Fol. 22r–28v (s. B XVI – B XX, v tom B XIX bis, C primo – C VIII): kvatern bez prvního listu, který ztracen již před paginací.

Fol. 29r–39v (s. C IX – C XX, D primo – D X): sextern bez prvního listu, který byl ztracen před provedením paginace.

Obsahově jsou skupiny A a B na fol. 10r–24r homogenní, neboť přinášejí průběžně vedené zápisy a usnesení statutární povahy kongregací doktorů a mistrů celé třífakultní univerzity, dále též zápisy a *conclusiones* rektorovy rady (*concilii rectoris*) a záznamy jednání osmi zástupců (*deputati*) čtyř univerzitních národů.³² První zápis se statutem „De conductura bursarum“ pochází z 23. srpna 1385, tj. z doby krátce po první revizi univerzitních statut. Této časové a obsahové návaznosti si ještě povšimneme, zde stačí dodat, že právě tato okolnost mohla vést pořadatele rukopisu ke spojení dvou původně časových částí v jeden celek. Také zápisy z druhé poloviny 15. století na stranách C primo – C VIII (fol. 25r–28r) jsou s předchozími přes svoji větší různorodost obsahově příbuzné, takže i je by bylo možné označit za rektorovu úřední knihu či *Acta rectorum*.

Bez podrobného kodikologického rozboru Miroslava Boháčka by nevyšlo najevo, s jak velkými ztrátami v rektorských aktech musíme počítat. V důsledku ztráty stránek A XVII–XVIII jsou zkomolena nebo vůbec chybějí některá usnesení z let 1395 a 1396, k ještě větší mezeře v aktech došlo ztrátou deseti stránek po zápisech z roku 1397.³³ Za jakých okolností ke ztrátám došlo, se lze jen domýšlet. Snad jen odstrizení velké části z folia 24 je možné vysvětlit potřebou čistého pergamenu.³⁴ Záměrné zničení obsahové náplně lze snad předpokládat na fol. 10b–11b, jejichž zápisy byly velmi důkladně vyškrábány. Martin Nodl vyslovil domněnku, že se tak stalo po vydání Dekretu kutnohorského ve spojitosti s citlivou změnou rektorovy přísahy. Zatímco stará rektorova přísaha byla začerněna, zcela byly vyškrábány „veškeré zápisy vztahující se k uzavření *Concordia nacionum* a k dohodě o způsobu obsazování míst v mistrovských kolejích“.³⁵ Naznačenou spojitost s vnitřními spory na univerzitě lze připustit, samo jejich vyznění, a tím i obsah vyškrábaných zápisů, zůstává však předmětem dohadů. Nelze totiž ztrácet ze zřetele, že rektor a prokurátor tří cizích národů Konrád Soltau již v roce 1386 získal od kurfiřta Ruprechta III. pozvání na univerzitu v Heidelbergu, kde o rok později již začal působit. Velice pravděpodobně by se tak nestalo, kdyby v pražských rozepřích a soudních sporech dosáhl uspokojivých výsledků.³⁶

32) Na této charakteristice nic nemění dva zápisy jiné povahy z let 1444 a 1447, které byly dodatečně zapsány do volných míst.

33) Zápisy kongregací od 26. června do 23. srpna 1397 zahrnují sedm stran a vztahují se ke sporu o konzervátory, o němž podrobně J. Stočes: *Pražské univerzitní národy*, s. 121–126.

34) Vše podle M. Boháčka: *O rukopisech statut*, s. 93–94.

35) Martin Nodl: *Dekret kutnohorský*, Praha 2010, s. 288–289.

36) K tomu srov. František Šmahel: *Doplňky k dějinám mistrovských kolejí pražské univerzity do roku*

Pozoruhodné je, že od března 1387 do ledna 1392 nejsou dochována Soudní akta konsistoře pražské, která v mnohém ohledu objasňují univerzitní spory. O turbulencích na univerzitě, k nimž docházelo po 23. srpnu 1385 a před 7. dubnem 1389, tj. v mezidobí vyškrábaných zápisů, svědčí též nejasnosti v obsazení rektorského stolce.³⁷

Přecházíme ke stranám v rukopise XIV D 25 označeným jako C IX – C XX a D primo – D X (fol. 28v–39) s kopiemi univerzitních privilegií a listin lucemburských panovníků. V kopiáři dále mimo jiné nalezneme *Ordinationes Arnesti*, údajná privilegia boloňské univerzity a formuláře dvou rektorových mandátů.³⁸ Jelikož však kopiář začíná na poslední straně kvaternu a zabírá celý další sextern, stojíme před otázkou, co vedlo mistra Pavla ze Žatce, rektora z let 1497/98, anebo jeho nástupce zařadit do rektorských akt opisy zmíněných písemností. Další složka (kvatern) na fol. 40r (s. D XI) totiž začíná zápisem mistra Martina z Vlašimě, rektora z let 1498/99. Jednoznačné odpovědi se asi nedobereme, podnětem mohl být přirozený zájem o starší dějiny univerzity.

Podstatné je, že všechny složky a označené skupiny rukopisu XIV D 25 počínaje fol. 40r a konče fol. 99v (s. D XI – K XII) plynule obsahují zápisy rektorů z let 1499–1614. Tyto zápisy, jak ještě později upřesníme, jsou sice rozdílné povahy, v zásadě však tvoří jednotná *Acta rectorum*. Podle důmyslného zjištění Miroslava Boháčka původní úřední kniha začínala fol. 10r (A primo) a končila fol. 39v (D X). Další pergamenové složky byly mladšího původu a byly do nové podoby rukopisu zařazeny spolu s první složkou neúplných statut po revizi roku 1385.³⁹ Vzhledem k tomu, že rektor Martin z Vlašimě mohl pokračovat na prvním foliu nové složky, se značnou pravděpodobností z toho lze vyvodit, že k nové úpravě a převazbě rukopisu XIV D 25 došlo během jeho úřadu, to jest krátce před počátkem nového století. Nabízí se tu možnost, že právě příchod nového století byl podnětem k tomuto kroku. Výše zmíněná raně renesanční podoba vazby tomu nemusí být na překážku.

Jak však vysvětlit, že se na pergamenu tvořícím rub spodní desky rukopisu nalézají dva mandáty mistra Jana z Prahy z doby jeho prvního rektorátu (1460–1462) spolu s latinským a českým textem veřejné revokace mistra Jana Kravína z Tábora ze 17. srpna 1461? Právě v době prvního rektorátu

1420, s. 111–115, velmi cenný výklad J. Stočese: *Pražské univerzitní národy*, s. 103–115, a dále též mimo jiné Rainer Christoph Schwinges: *Deutsche Universitätsbesucher im 14. und 15. Jahrhundert*, Stuttgart 1986, s. 369–372.

37) Viz k tomu M. Haasová-Jelínková: *Správa a kancelář pražské univerzity*, s. 31.

38) Částečná edice in *MHUP*, III, s. 68–78, většinou zde jen odkazy na edici v jiných svazcích *MHUP*. Kritickou edici podvrženého privilegia císaře Teodosia II. pro univerzitu v Bologni pořídili Gina Fasoli – G. B. Pighi, *Il privilegio Teodosiano*. Edizione critica a commento, in: *Studi e memorie per la storia dell' Università di Bologna*, 2, 1961, s. 60–64. Přetisk: Gina Fasoli, *Il falso privilegio di Teodosio II per lo Studio di Bologna*, in: *Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica München*, 16.–19. September 1986, 1, Hannover 1988, s. 639–641.

39) K třetí části rukopisu XIV D 25 M. Boháček: *O rukopisech statut*, s. 83–84 a 100–101.

uvedeného mistra došlo na pražské univerzitě nejen k ostrým rozepřím mezi mistry katolického a kališnického vyznání, ale i k pronásledování akademiků podezřelých z příslušnosti k Jednotě bratrské.⁴⁰ Ta, podobně jako některé další odnože českého reformního hnutí, nebyla chráněna basilejskými kompaktáty. Z tohoto důvodů jsou zápisy Jana z Prahy na fol. 25r–26r velmi podrobné. Lze připustit, že pergamenový list tvořící zadní přideštlí původně byl součástí složky se zápisy rektora Jana z Prahy. Popsané folio nejspíše bylo odříznuto od druhé poloviny listu a knihař ho použil jako přideštlí. Teprve příští průzkum zadní strany tohoto pergamenu snad napoví více.

Shrneme-li poznatky z kodikologického a obsahového rozboru rukopisu XIV D 25, lze oprávněně soudit, že jeho jádrem byla druhá část, zprvu samostatná *Acta rectorum*, k níž na konci 15. století byla připojena první nečíslovaná složka s neúplným kalendářem a rovněž neúplným zněním univerzitních statut po revizi roku 1385. Současně bylo k druhé části přidáno šest úplných a jeden neúplný kvatern prázdných pergamenových listů pro zápisy příštích rektorů. Takto upravený a nově svázaný kodex byl nazýván *Liber albus*.

Mladší papírový rukopis **Národní knihovny ČR, sign. XIV A 4 (B)** vznikl pravděpodobně roku 1528 nebo krátce poté. V dnešní podobě obsahuje 31 listů ve čtyřech kvaternech o velikosti 39 × 29 cm, číslováno však bylo jen 30 listů.⁴¹ Při vazbě byl zřejmě odňat prázdný poslední list druhého kvaternu. Před rokem 1716 byl odstraněn z rukopisu i celý první kvatern, který nejspíše obsahoval opisy zakládací listiny a dalších významných aktů Karlovy koleje.⁴² Rukopis v dnešní podobě obsahuje:

- (a) fol. 1r–8v „Statuta collegii Karoli Quarti“ [revidovaná statuta z roku 1528].
- (b) fol. 9r–14r „De auctoritate praepositi et officio collecta ex statutis antiquis a. 1528“.
- (c) fol. 15r–30r Statuta officii rectoratus academiae Pragensis.

Statuty Karlovy koleje a jejich doplňky se budeme zabývat později. Pokud jde o *Statuta officii rectoratus*, starší bádání soudilo, že rukopis XIV A 4 přináší revidované znění statut po secesi cizích národů v důsledku Dekretu kutnohorského z ledna 1409.⁴³ Možnost, že „kolem roku 1528 byla asi na celé univerzitě provedena revize statut a že tehdy vznikl také druhý rukopis statut,“ naznačila M. Haasová-Jelínková. Na základě porovnání textu statut v rukopisech A a B navíc došla k závěru, že rukopis B má úplný text statut, částečně však v odlišném pořadí i znění jednotlivých článků.⁴⁴ Tyto poznatky

40) K rozporům na pražské univerzitě na počátku 60. let 15. století Rudolf Urbánek: *Věk poděbradský*, IV. Čechy za králování Jiříka z Poděbrad. Léta 1460–1464, Praha 1962, s. 236–252.

41) Podrobný rozbor podal M. Boháček: O rukopisech statut pražské university, s. 101–106.

42) Tak usoudil M. Boháček: O rukopisech statut, s. 105.

43) Viz krátkou zmínku u W. W. Tomka: *Děje university pražské*, s. 156, pozn.*; a domněnku F. M. Bartoše: Zapadlá památka Husovy činnosti jako rektora Karlovy university, *Jihočeský sborník historický* 9, 1936, s. 40, pozn. 18, že autorem revize byl Jan Hus.

44) M. Haasová-Jelínková: *Správa a kancelář pražské university*, s. 74–75, zde také rozpis pořadí kapitol rukopisu B.

zčásti upřesnil a zčásti doplnil Miroslav Boháček posunutím doby vzniku redakce B do 40. let 16. století a zjištěním, že přes všechny obsahové i jiné změny jejich základem zůstal text původních statut. Revizi statut v roce 1528 připomněl ve své intimaci z roku 1611 Martin Bacháček, takže se o ní i později vědělo.⁴⁵

V úvahu je třeba vzít ještě třetí rukopis **Národní knihovny ČR, sign. XXIII F 63 (C)** z doby kolem roku 1600, který se roku 1622 dostal do knihovny pražské jezuitské koleje u sv. Klimenta a po zrušení řádu do vlastnictví univerzitního notáře dr. Antonína Putzlachera. V roce 1928 ho spolu se zakoupenou částí lobkovické knihovny získala dnešní Národní knihovna. Papírový rukopis obsahuje přepisy statut a memorabilií pražské univerzity a jejích kolejí.⁴⁶ Z hlediska naší edice je třeba zaznamenat:

- (a) fol. 1r–9v „Statuta collegii Caroli 4-ti“
- (b) fol. 10r–16v „De auctoritate praepositi et officio collecta ex statutis antiquis anno 1528“
- (c) fol. 18r–37r „Statuta officii rectoratus academiae Pragensis“
- (d) fol. 37v–39v „Statuta universitatis Pragensis accurtata“
- (e) fol. 41r–103v „Statuta facultatis philosophicae in academia Pragensi“
- (f) fol. 105r–119v „Articuli statutorum collegii Reczek collecti ex antiquis statutis“
- (g) fol. 119v–137r „Literae erectionis et dotationis collegii Reczek“
- (h) fol. 139r–158r „Liber statutorum collegii Hedvigis reginae“.

Statutu Filozofické fakulty a tří kolejí si povšimneme na příslušných místech. Zde nás zajímá text statut sub (b), který je v podstatě přepisem z kodexu Národní knihovny XIV A 4 (B). Za toto zjištění jsme zavázáni Karlu Beránkovi, který také sestavil hypotetické stemma obou textů statut tří fakultní univerzity.⁴⁷ Přinášíme ho s menšími úpravami a doplňky (→ Additamenta II.). Vedle siglů tří již uvedených známých rukopisů (A, B, C) v něm řecká písmena označují jednak archetyp univerzitních statut (α), jednak ztracená *Liber ruber* s redakcí univerzitních statut krátce po vydání Dekretu kutnohorského v roce 1409 (β).⁴⁸ Malá písmena pak zastupují edice v MHUP III (m)⁴⁹, rekonstrukci statut Josefa Tříšky podle rukopisů A, B (t)⁵⁰

45) Mluví o ní Zikmund Winter: *O životě na vysokých školách pražských knihy dvoje*, Praha 1899, s. 9.

46) K obsahu rukopisu již M. Haasová-Jelínková: *Správa a kancelář pražské university*, s. 74–75, častěji se jím ve svých statích zabývá Karel Beránek.

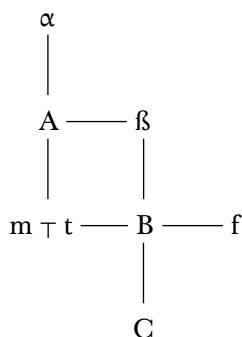
47) Vycházíme tu ze zjištění Karla Beránka: Prodomos kritického vydání starých statut rektorátu pražské univerzity, in: *Naším jubilantkám (Sborník příspěvků k poctě životního jubilea Věry Beránkové, prom. hist., PhDr. Dagmar Culkové a PhDr. Marie Liškové)*, ed. Alena Pazdzerová – Jan Kahuda, Praha 2000, s. 29–42, zde s. 31.

48) K *Liber ruber* stručně K. Beránek: Prodomos kritického vydání, s. 29.

49) *Monumenta historica Universitatis Pragensis*, III. *Statuta Universitatis Pragensis*, ed. Antonius Ditrich – Antonius Spirk, Praha 1848.

50) Josef Tříška: Scholastika, litteraria, latinobohemica, in: *Bohemia, Ecclesia, Universitas. Sborník k osmdesátinám Jaroslavu Kadlecovi*, Praha 1991, s. 95–171, zde s. 138–160.

a edici statut Antonia Feyertaga z rukopisu B (f)⁵¹. Stranou jsme ponechali edici Hermenegilda Jirečka svévolně kombinující texty A a B.⁵²

K edici Josefa Tříšky stačí v této souvislosti uvést, že bez jakéhokoli vysvětlení propojila část statut A fol. 5r–9v (články 1–15 až po „quaecunque de XX florenis“, s. 138–146) s částí redigovaných statut B fol. 23v–25v (článek 15 od „extiterint“ až do konce článku 24, s. 146–149). Článek 25 „Qualiter statuta debeant obligare“ (s. 150) editor převzal z rukopisu C fol. 36v–37r (s. 150). Počínaje článkem 26 editor opět sáhl po rukopisu A fol. 10r–15r, přičemž článkům přiřadil navazující číslování 26–36 (s. 150–156). Karel Beránek ve zmíněné stati k Tříškově edici nepřihlédl, na druhé straně však k příští kritické edici, kterou zřejmě zamýšlel jako rekonstrukci 25 článků z redigovaného (v úplnosti nedochovaného) znění z roku 1388 evidoval různocnění včetně rukopisu C (→ XXIII F 63). Z právě uvedeného rukopisu C fol. 37v–40v Beránek rovněž přetiskl výtah statut ve 21 člancích (*Statuta Universitatis Pragensis accurtata*), jež předčítal pedel nebo jiný pověřený činitel při rekomendaci rektora.⁵³ Text shodného znění zapsal do svých tak zvaných Collectaneí Marek Bydžovský z Florentýna (→ Additamenta II.).⁵⁴

II.2 *Statuta antiqua (A) universitatis Pragensis* (→ Editio II.2)

Dříve, než přikročíme k podrobnému rozboru dochovaných textů univerzitních statut, je vhodné si ujasnit otázky, které nás budou především zajímat: Předně se tážeme, kdy byla první statuta sepsána. Ve spojitosti s tím se lze ptát, zda text A z roku 1390 je pouhým přepisem původního textu, či zda

51) Antonius Feyertag: *Conspectus antiquorum statutorum studii generalis Pragensis*, Pragae 1796.

52) *C/B*, II/3, s. 266–281.

53) K. Beránek: Prodomos kritického vydání, s. 39–42: „Haec leguntur publice in commendatione rectoris pedello vel alio ita praemovente.“

54) Marek Bydžovský z Florentýna: *Liber intimationum quarundam publice in alma academia Pragensi editarum et cl. virorum de eadem bene meritorum epitaphia*, kodex NK ČR, sign. XXIII D 217, fol. 74v–75r.

nejde o první revizi statut (2). Konečně nás bude zajímat, do jaké míry text B obsahuje revidovaná statuta z roku 1409.

Pro první otázku, jak již víme, je směrodatný pátý článek *Ordinationes Arnesti*, podle něhož „pro faciendis statutis eligantur per universitatem certe persone de universitate, qui una nobiscum vel nostris commissariis ita disponent et ordinem ponant, prout competit cuilibet facultati“. Nemuselo k tomu nutně dojít již v roce 1360, zvláště když rozpory mezi artysty a juristy formulaci statut neusnadňovaly. Datum ad quem je dán 13. článkem znění A, který zčásti odpovídá 8. článku znění B o volbě *consiliarii*. Ustanovení, podle něhož mělo být voleno v případě potřeby po šesti konsiliářích z každé fakulty, z nichž si rektor měl vždy vybrat dva o celkovém počtu osmi osob, dokládá, že muselo vzniknout ještě před osamostatněním právnické fakulty. Tento anachronismus, který při revizi statut nebyl kupodivu opraven, však sám o sobě ještě nemluví pro ranou dataci statut do roku 1360 anebo do doby bezprostředně následující.⁵⁵

Vodítkem tu může být nesrovnalost ve formulacích role vicerektora. *Ordinationes Arnesti* ve čtvrtém odseku mluví o rektorově zástupci (*vicarius*) po celou dobu jeho úřadování, nikoli jen v době rektorovy nepřítomnosti. Naproti tomu jedenáctý článek znění A jednoznačně omezuje vicerektorovu vlastní pravomoc pouze na dobu nepřítomnosti rektora nebo jeho zaneprázdnění. V. V. Tomek z toho vyvodil, že statuta se značnou pravděpodobností vznikla kolem roku 1366, kdy jsou také doložena statuta některých fakult. Kromě toho *Chronicon universitatis Pragensis* zmiňuje univerzitní statuta k dubnu 1372, krátce před roztržkou s právníky a vznikem jejich samostatné univerzity.⁵⁶ První statuta byla tudíž vydána pro ještě nerozdělenou univerzitu, a to téměř jistě v letech 1365–1370. Bližší časové určení zatím známé prameny neumožňují.

Odpověď na druhou otázku, zda znění A je, či není revidovaným zněním prvotních statut, poskytují *Tituli statutorum universitatis studii Pragensis*, které sestavil písař následujících článků statut. Otázkou je, zda je nenapsal až dodatečně, neboť většina rubrik rovněž byla připojena později, z nedostatku místa někdy dokonce v podobě marginálií. Kdyby tomu tak bylo, nevěděli bychom si ale rady s námitkou, proč písař začal první článek psát až v poslední třetině strany. Pokud však skutečně byly nejdříve ze všeho napsány *Tituli*, pak stojíme před jinou drobnou záhadou, že totiž v několika případech seznamu neodpovídá znění rubrik. V rubrice článku 9 jde o pouhou změnu slovosledu,⁵⁷ jinde je však rubrika zkrácena (čl. 8)⁵⁸ nebo

55) Upozornil na to již W. W. Tomek: *Děje university pražské*, s. 20, pozn.* z předchozí strany.

56) *Chronicon universitatis Pragensis*, ed. Jaroslav Goll, in: *FRB V*, Praha 1893, s. 567, k širším okolnostem naposled J. Kejř: *Dějiny pražské právnické univerzity*, s. 23.

57) Tituli 9: *De archa et rebus servandis universitatis* – fol. 9r: *De archa et de rebus universitatis servandis*.

58) Tituli 8: *Ad quid teneatur rector suppositis universitatis* – fol. 7v: *Ad que rector teneatur*.

naopak rozšířena (čl. 10 a 14)⁵⁹. Řešení, které nabízíme, se opírá o Boháčkovu zjištění, podle něhož prvotní zápis statut měl patrně podobu notářského aktu.⁶⁰ V něm však zcela jistě nebyly ani *Tituli*, ani rubriky. Právě proto, že s obojím profesionální písař počítal, ponechal odhadem na fol. 5r místo pro *Tituli*. Při psaní jednotlivých článků však nedokázal vždy správně odhadnout místo pro rubriky, anebo dokonce na pozdější připsání rubrik zapomněl a nevynechal pro ně prázdný řádek. V takových případech pak dodatečně připisoval *titulus in margine*.⁶¹ Uvědomil si to se zpožděním, takže teprve od článku 7 začal prázdné řádky pro rubriky vynechávat. Pokud tomu tak bylo – nezapomínejme, že jde o domněnku – máme tu přímý opis prvotních statut. Ty ovšem mohly vzniknout dříve než dochovaný opis A. Teprve časem se ukázalo, že notářský akt je pro předčítání nevhodný, ať již proto, že rotulus bylo třeba vyhledávat mezi jinými dokumenty, nebo proto, že předčítání z rotulu nebylo praktické.

Jelikož první datovaný statut v rukopise A (fol. 10r, Editio s. 25) se váže až k 23. srpnu 1385, je tím dáno datum *ad quem* celého opisu prvotních statut. Tak můžeme ovšem uvažovat pouze za předpokladu, že *statuta primaria* měla zprvu formu notářského spisu. Nezdá se, že by při opisu došlo k jakékoli novelizaci. Polovinu oprav a škrťů (celkem 14) lze vysvětlit chybami či nepozorností písaře. Dalších 14 korektur a doplňků od pozdější ruky je jiné povahy a nebudeme daleko od pravdy, budeme-li se domnívat, že vznikly přenesením novelizací statut ve spojitosti s Dekretem kutnohorským. O tom se více zmíníme později. Na tomto místě se spokojíme s domněnkou, že prvotní statuta vznikla kolem roku 1365 a jejich přepis nejspíše v roce 1385, kdy pořízením nové knihy pro rektorovu potřebu byl učiněn další krok v administrativě třífakultní univerzity.

II.3 *Statuta universitatis Lipsiensis (1410)* (→ Additamenta I.)

Z doby před rokem 1409, tj. před revizí statut v důsledku vydání Dekretu kutnohorského, máme k dispozici jednak fragment statut ve znění A, jednak deset článků prvních lipských statut (C), o nichž se předpokládá, že byly převzaty z pražské předlohy. Prvních pět článků se téměř doslovně shoduje. Některé drobné změny jsou nepodstatné a přirozené. V prvním pražském článku se mluví o pedelovi, toho v lipském nahradil posel (*nuncius*). Ve třetím článku byla pokuta ve výši 5 kop pražských grošů změněna na 3 hřivny ryzího stříbra. Rekomendace rektora měla v Praze proběhnout do osmi dnů,

59) Tituli 10: *De emolumentis rectoris* – fol. 8v: *De emolumentis rectoris, de intitulatione et sigillo*. Dále Tituli 14: *De notario eligendo et iuramento eius* – fol. 9v: *De notario eligendo, qualis et qualiter iurare debet*.

60) M. Boháček: O rukopisech statut, s. 88.

61) Bylo tomu tak u rubrik 1, 2, 4 a 5.

tj. jednoho týdne, v Lipsku do patnácti dnů. Nejvíce formálních i věcných změn vykazuje pátý článek s formulí rektorovy přísahy. Zatímco v pražském znění je přísaha formulována neosobně ve třetí osobě, v lipském má povahu přímého pokynu příštímu rektorovi, který vyjadřuje druhá osoba plurálu budoucího času.⁶² Věcné rozdíly jsou závažné, neboť v Lipsku na rozdíl od Prahy rektor nepřisahal na zachování „svornosti národů“, zato však musel odpřisáhnout, že nikoho nezapiše do univerzitní matriky, pokud předtím podle statut nesložil přísahu.⁶³

V dalších pěti článcích lipských statut z roku 1410 lze již vysledovat posuny a změny závažnějšího rázu. Šestý lipský článek odpovídá pražskému devátému. Zatímco však pražští klíčníci měli být voleni z různých fakult, v Lipsku naopak z národních korporací, a to střídavě vždy ze dvou. Tato změna byla asi vyvolána tím, že v počátečním stadiu univerzity vyšší fakulty nebyly ještě plně konstituovány. Sedmý článek „Ad quae rector teneatur“ má název shodný s osmým článkem pražských statut, z jehož patnácti Item přebírá však pouze čtyři (I a XII–XIV). Jediný výrazný rozdíl spočíval v povinném svolávání univerzitní obce. Zatímco v Praze měl rektor tuto povinnost jen dvakrát ročně, v Lipsku dvakrát ze semestr. Tento rozdíl si lze vysvětlit tím, že funkční období rektora bylo v Lipsku od počátku pouze jeden semestr. V Praze tomu bylo také tak, nevíme však přesně, kdy k této změně došlo. Na základě zlomku matriky saského národa lze usuzovat, že snad již v roce 1374.⁶⁴ Mohlo to být jedním z důsledků rozdělení studia na dvě univerzity. Zatímco juristé si po boloňském vzoru ponechali roční rektoráty, třífakultní univerzita zvolila období poloviční a v roce 1383 se dokonce pokusila adaptovat pařížský model čtvrtletní výměny rektorů.

Osmý lipský článek odpovídá šestému pražskému, avšak s tím rozdílem, že z něho byla vypuštěna dvě poslední Item o okolnostech a četnosti svolávání rektorova soudu. Devátý článek v lipské verzi odpovídá v první části celému pražskému článku sedmému,⁶⁵ přičemž v druhé části k němu bylo přiřazeno druhé Item článku sedmého. Menší úpravy doznal lipský desátý článek „De nacionibus universitatem constituendis“, který z pražského článku dvanáctého převzal první větu s tím, že byla vypuštěna jména pražských

62) Die Statuten vom Jahre 1410, in: *Die Statutenbücher der Universität Leipzig aus den ersten 150 Jahren ihres Bestehens*, ed. Friedrich Zarncke, Leipzig 1861, s. 48: „Primo iurabitur (A: iurabit, et sic continue), quod sit membrum universitatis istius, et quod non sitis conjugatus, quod sitis clericus, nec professor, et quod pro posse procurabitur, que pertinent ad bonum statum studii et universitatis, ita tamen, quod ex levi ignorancia, que non fit ex malicia, perjurium non incurrat.“ Viz *Addimenta I.*, s. 344–345.

63) Die Statuten vom Jahre 1410, s. 48: „Item iurabitur, quod nullum inscribetur ad matriculam universitatis, nisi prius secundum statutum universitatis fecerit iuramentum.“ Viz *Addimenta I.*, s. 345.

64) Přidržujeme se tu výkladu Jiřího Stočese: *Pátrání po původu semestru. Příspěvek k univerzitní chronologii*, *AUC-HUCP* 47, 2007, s. 59–74; a týž: *Pražské univerzitní národy do roku 1409*, s. 72–75, zde také odkazy na mínění starší literatury.

65) Až na to, že jedna formulace má v Praze formu přípisku, zatímco v lipském textu nikoli. Jde o větu: „Potest tamen rector secundum exigenciam cause in citacionibus unum terminum peremptorium pro omnibus illis deputare“ (*Die Statuten vom Jahre 1410*, s. 52). Viz *Addimenta I.*, s. 347.

národů. Kromě toho byly v Lipsku navýšeny poplatky za imatrikulaci ze 6 na 10 grošů rektorovi a 6 hallenses na půl groše pedelovi, respektive služebníkům univerzity. Připojená formule přísahy zhruba odpovídá znění, jež se dochovalo v rukopise B pražských statut. Jedenáctý lipský článek odpovídá třináctému pražskému, z něhož je vynechána procedura volby osmi dalších konsiliářů ze čtyř fakult.⁶⁶ Opět v tom můžeme vidět náznak dosud nerozvinuté soustavy fakult. Konečně dvanáctý lipský článek „De iuramento servitorum universitatis“ nemá v pražských statutech, v nichž je řeč o pedelech, přímou předlohu.

Shrneme-li vzájemné porovnání nejstarších pražských a lipských statut, je nade vši pochybnost zřejmé, odkud nově založená univerzita čerpala svůj statutární vzor. Provedené úpravy a změny odpovídaly potřebám rodícího se studia. Také částečné přeskupení pořadí poloviny článků nemá pro případnou rekonstrukci prvotních pražských statut relevantní význam. Ačkoli jde o negativní zjištění, má svou váhu, neboť nyní víme, že při edici pražských statut není třeba k jejich pozdější lipské variantě přihlížet.

II.4 Revize statut v důsledku Dekretu kutnohorského

O změně statut na podzim roku 1409 nemůže být pochyb. Na kongregaci všech mistrů regentů (nebo celé univerzity), kterou rektor Zdeněk z Labouně svolal na 27. září 1409, bylo usneseno zapsat králův mandát z 18. ledna téhož roku slovo od slova do knihy s univerzitními statuty. Navíc bylo usneseno:

„quod universitas in quatuor naciones, ut prius, maneat divisa, et quod nacio Bohemorum pro rectoris eleccione semper ex se tres presentet, et alie naciones unum tantum. Qui electores si in eligendo non concordaverint, sed in duas partes equales divisi fuerint, ex tunc rector antiquus ad cuius partis electionem declinaverit, illius partis electus accipietur in rectorem. Talis autem novus rector debebit in sua recomendacione regi et regno promittere fidelitatem, sicut et quilibet studens circa suam intitulationem. Item conclusum est, quod omnia in statutis universitatis vel cuiuscunque facultatis predictae littere contraria deleantur, ac iuxta conformitatem prescripte littere reformentur et teneantur.“⁶⁷

Změněný statut o volbě rektora obsahoval i jednoznačný požadavek slibu věrnosti rektora i každého nově imatrikovaného studenta králi a království. Nemluví se tu vůbec o přísaze, takže úvahy o prvotním kolísání mezi přísahou a slibem nemají oporu v univerzitním usnesení. Z tohoto důvodu také nedůsledné škrty a jejich důsledky ve znění A neodrážejí dvojí možnost,

66) Die Statuten vom Jahre 1410, s. 53: „Preter hos eligantur alii octo, si opus fuerit, de qualibet facultate sex, ex quibus rector recipiet duos et hi 16. dum opus fuerit erunt in iudicio cum rectore.“ Zde s. 23.

67) Viz níže, Editio, s. 188.

nýbrž pouze nepozornost toho, kdo se pokoušel změny do statut zanést. Není vyloučeno, že to byl rektor dosazený do čela univerzity královskými komisari. To je ovšem pouhá domněnka. Pevnou oporu máme naopak v tom, že i usnesení univerzity z 27. září mělo podobu notářského spisu, který pak sám notář podle univerzitního úzu přepsal nikoli do „staré“ rektorovy knihy, nýbrž do univerzitní matriky.

A protože již 13. října 1409 byla s usnesením seznámena celá univerzita na zvláštní konvokaci a kongregaci,⁶⁸ musela být do té doby revize hotova, aby podle nového statutu mohl být zvolen příští rektor, jímž se stal Jan Hus. Dva týdny plně postačily k tomu, aby statuta byla schválena. Pozoruhodné je, že ve znění B výše uvedené usnesení vlastnímu statutu předchází. Oba texty na sebe navazují tak, jako by celý další text statut byl přepsán z notářského spisu. Otázkou ovšem je, do jaké míry znění B obsahuje původní revidované znění z podzimu 1409. Hledání odpovědi by mělo také vynést na povrch, zda již při této příležitosti došlo k celkové revizi statut, či zda některé články nebyly modernizovány později.

Hledáme-li oporu v literatuře, pak v případě první otázky se můžeme odvolat na mínění V. V. Tomka, který takto pojímal znění B a v mistru Janu Husovi viděl „sám hlavní původ nového pořádku“.⁶⁹ Za Husovo dílo označil toto znění i F. M. Bartoš,⁷⁰ jehož mínění trochu rozpačitě převzala i Marie Haasová-Jelínková.⁷¹ Na její domněnku, že znění B není prostým přepisem revidovaných statut z roku 1409, nýbrž textem znovu redigovaným kolem roku 1528, navázal Miroslav Boháček. Charakteristickou změnu Boháček spatřoval již v samém názvu znění B, tj. *Statuta officii rectoratus academiae Pragensis*. Jeho mínění, že omezením univerzity na jednu fakultu vymizel důvod pro odlišování fakultních a společných univerzitních záležitostí,⁷² nezní přesvědčivě, neboť statuta univerzitní se statuty fakultními nesplynula. Původní konstrukce studia generalis musela být totiž bez ohledu na skutečný počet fakult zachována, neboť veškerá privilegia se vztahovala k němu.

V roce 1528, kdy se značnou pravděpodobností vznikl čistopis B, byla funkce rektora chápána již jen jako pouhé *officium* univerzity, která měla *via facti* pouze jednu fakultu. Samotný termín *officium* tu prostě znamenal volený úřad, jak tomu bylo i v případě úřadu probošta Karlovy koleje, o němž se mluví v nadpisu příslušných statut rovněž zapsaných v rukopise XIV A 4.⁷³ Na rozdíl od výrazu *officium* bylo označení univerzity jako *Aca-*

68) Viz Statuta, s. 48. *Slovník středověké latiny v českých zemích*, I, A–C, Praha 1987, s. 927, výraz *congregacio* sice uvádí, však ve shodném smyslu jako slovo *convocacio*.

69) W. W. Tomek: *Děje University pražské*, s. 156.

70) F. M. Bartoš: *Zapadlá památka Husovy činnosti*, s. 38–40.

71) M. Haasová-Jelínková: *Správa a kancelář pražské university*, s. 74–75.

72) M. Boháček: *O rukopisech statut*, s. 106.

73) Vycházíme tu z domněnky, že čistopis všech statut v rukopise XIV A 4 vznikl krátce po revizi statut úřadu probošta Karlovy koleje z roku 1528, jak plyne z názvu tohoto dokumentu: *De auctoritate praepositi et officio collecta ex statutis antiquis. Anno 1528* (fol. 9r).

demia Pragensis na počátku 15. století nemyslitelné. Nejstarší známý doklad slova *academia* ve smyslu *universitas studii* se vyskytuje teprve v roce 1486 v dopise Jana Hasištejnského z Lobkovic,⁷⁴ v univerzitních písemnostech se tento výraz častěji objevuje až ve 30. letech 16. století. Co je však podstatné, výraz *Academia Pragensis* nalezneme pouze v názvu statut a v tzv. živých záhlavích znění B. V samotném textu statut se mluví pouze o *universitas*.

Právě tak sotva padá na váhu Boháčkovo mínění, že 15. článek verze B „De promissis ingrediencium universitatem“ je „bezpečnou známkou“ rozdílnosti revidovaných statut kodexu XIV A 4 od úprav statut v důsledku králova Dekretu z roku 1409.⁷⁵ Co vlastně v tomto článku stojí? „Quilibet, tam advena quam indigena, volens gaudere commodis et privilegiis universitatis, iurabit seu promittet, quando ad universitatem recipiatur: Primo regi et regno fidelitatem. Item quod rectori in licitis et honestis obediet et ad illius vocationem veniet, et statuta universitatis facta et facienda servabit pro posse.“⁷⁶ To však bylo jen a jen naplněním usnesení univerzitní kongregace ze 13. října 1409, v němž stálo, že napříště „novus rector debebit in sua recommendacione regi et regno promittere fidelitatem, sicut et quilibet studens circa suam intitulationem“.⁷⁷ Nikdy jindy ve starších dějinách univerzity také nebyla v zájmu vítězného domácího národa tak naléhavou nutností loajalita univerzity, jejích představitelů i údů k zeměpanské moci jako právě po vydání Dekretu kutnohorského a secesi tří univerzitních národů v první půli roku 1409.

Přísaha cizích národů a jejich seniorů českému králi Václavovi zdála se ostatně povinností i Janu Husovi, který se otázkou poslušnosti a věrnosti v téže době zabýval ve Výkladu 39. distinkce 3. knihy Sentencí Petra Lombarda. Zatímco Lombardus v uvedené distinkci jednal o křivé přísaze, Hus si nejprve položil otázku o přípustnosti přísahy jako takové. S odvoláním na Mat. 5,34 by nejlépe bylo vůbec nepřisahat, zvláště v případech vynucené, neprozřetelné či neúmyslně lživé přísahy. Spolu s Wyclifem Hus usoudil, že přísaha je dovolena pouze ve dvou případech, a to buď tehdy, má-li se jí dosáhnout pravdy, míru a přátelství, anebo z důvodu poslušnosti a věrnosti. K tomu dodává: „Sic deberent iurare naciones extere cum suis senioribus regi Bohemie Wencezlao, ut forent sibi fideles et obedientes.“⁷⁸ Jestliže Hus

74) *Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic*, ed. Josef Truhlář, Praha 1893, s. 12; a nověji Jan Martínek – Dana Martínková (ed.), *Bohvslai Hassensteinii a Lobkowicz epistvlae*, II, *Epistvlae ad familiares*, Leipzig 1980, č. 14, s. 14. Další doklady uvádí *Slovník středověké latiny v českých zemích*, I, s. 27.

75) M. Boháček: O rukopisech statut, s. 108.

76) NK ČR, Praha, sign. XIV A 4 (B), fol. 25r–25v.

77) NK ČR, Praha, sign. XIV A 4 (B), fol. 16r–16v.

78) *Magistri Joannis Hus super IV Sententiarum 3–4*, ed. Václav Flajšhans – Marie Komínková, Praha 1905–1906, s. 494. K Husovu výkladu 39. distinkce podrobně Vlastimil Kybal: *M. Jan Hus. Život a učení*, II/3, Praha 1931, s. 226–227. Na toto závažné místo upozornil i M. Nodl: *Dekret kutnohorský*, s. 403–404, pozn. 337.

nemohl z dogmatických důvodů přísahu zcela vyloučit, mohl vyžadovat její nahrazení slibem všude tam, kde to bylo přípustné. Tak alespoň usoudil F. M. Bartoš, který v tomto smyslu vyložil nejednotné formulace statut ve znění B.⁷⁹ K tomu je možné dodat, že přípustnost volby mezi slibem a přísahou odpovídala situaci v druhé polovině roku 1409 i v letech následujících, kdy radikální část reformní strany již přísahu odmítala, zatímco cizinci a spolu s nimi někteří domácí mistři se tohoto kroku obávali.

Formulace *iurare seu promittere* či *iuramentum seu promissum* tak není důvodu klást až do vzniku čistopisu statut B, jak proti Bartošovi namítal Boháček, neboť možnost náhrady přísahy slibem využil při své pražské imatrikulaci Jan Drändorf.⁸⁰ Martin Nodl, který na tento závažný doklad upozornil, došel k závěru, „že k úpravě zvyklostí spojených s přijímáním do univerzitní obce záhy po roce 1409 vsutku došlo“, aniž by se přitom nutně muselo jednat o nějakou zásadní revizi statut. A protože rozkolísanost prokazují i zápisy v *Liber decanorum* z let 1409 až 1418, záleželo podle Nodla na každém členu univerzitní obce, zda dal přednost slibu před přísahou.⁸¹

Dříve, než si předpokládaného rozsahu revize statut v roce 1409 blíže povšimneme, musíme se vyrovnat s Boháčkovou námitkou týkající se znění 16. článku ve znění B. Nahrazení přísahy za slib je v tomto případě podle Boháčka nesmyslné a odporuje kanonickému právu. Takovou neznalost v případě Jana Husa nelze podle něho předpokládat, a proto k úpravě tohoto článku ve starším znění článku 6. došlo až při redakci zachycené v rukopise XIV A 4.⁸² Věci se mohly mít jinak. Písař sice ovládal kaligrafii, nikoli však právní postupy, a proto voluntaristicky nahradil v inkriminované větě *promittere* za *iurare*. Jistou bezradnost v posuzování této otázky dokládá spor, který na artistické fakultě vypukl v březnu 1456, kdy několik bakalariandů odmítlo přísahat s odůvodněním, že to je proti jejich svědomí. Zatímco děkan Stanislav Velvar s několika dalšími, zřejmě katolickými mistry přísahu vyžadoval v souladu se statuty fakulty, jejich oponenti se odvolávali na rektorovu matriku.

Ve statutech artistické fakulty v rubrice I/4 „De officio decani“ skutečně stojí: „Item habeat recipere baccalariandos, quando presentantur, et facere eos iurare statuta facultatis, quae concernunt gradum illum...“⁸³ Pozoruhodné je, že ani v tomto, ani v jiných případech nebyly v *Liber decanorum* výrazy *iuramentum* a *iuravit* nahrazeny nebo doplněny termíny *promissum* či *promittit*. K tomu je třeba dodat, že i v původních statutech postačoval v řadě rubrik slib. Jejich oponenti z řad kališnických mistrů, jak již bylo

79) F. M. Bartoš: Zapadlá památka, s. 40, zde také v pozn. 9 výčet odlišných formulí v jednotlivých člancích statut B.

80) Podrobně k tomu Martin Nodl: *iurare* vel *promittere*. Příspěvek k problematice pražských univerzitních statut, *AUC-HUCP* 47, 2007, s. 51–53, zde také odkazy na prameny.

81) Srov. M. Nodl: *iurare* vel *promittere*, s. 54–56; a též: *Dekret kutnohorský*, s. 290.

82) M. Boháček: O rukopisech statut, s. 110–111.

83) *Liber decanorum*, faksimile s. 24, *MHUP*, I/1, s. 38.

naznačeno, požadovali, aby protestující adepti bakalářského gradu mohli být „iure statuti scripti in matrica rectoris, scilicet iurando sive promittendo, sicut alicui fuerit visum“. Děkan to bez souhlasu zvláštní kongregace mistrů nechtěl povolit, posléze však z obavy před nepokoji připustil, aby prezentování adepti mohli při promoci přísahat či slibovat. O dalším postupu měla rozhodnout mistrovská kongregace.

Hned v následujícím akademickém období skupina kolem mistra Stanislava z Velvar získala možnost alespoň v tomto ohledu restaurovat modus z doby před rokem 1409. Stanislav byl totiž roku 1456 zvolen rektorem, zatímco do funkce děkana nastoupil konvertita mistr Václav Křižanovský. Pokud pozdější žaloby a insinuace měly reálný základ, rektor děkanovi umožnil, aby v matrice na příslušném místě odstranil druhou část formule „iurabit seu promittit“. Jakmile se tak stalo, děkan Křižanovský před mistrovskými zkouškami v únoru 1457 svolal kongregaci mistrů ve sporné záležitosti přísahy či slibu. Kongregace 4. února na základě zfalšovaného zápisu v rektorské matrice rozhodla, že nikdo z bakalariandů a magistrandů neměl dosáhnout promoce, „nisi secundum statuta facultatis“.⁸⁴

Záhy po korunovaci Jiřího z Poděbrad na českého krále v květnu 1458 se situace změnila. Již 27. června rektor Jan z Jemnice svolal mistrovskou kongregaci k projednání 30. (sic) článku statut „falsificatum per rasuram“. Jelikož mistr Václav z Křižanova v době svého děkanátu změnu provedl proti vůli většiny mistrů, přísaha měla být nadále nahrazena slibem. Více o tom mělo stát v rektorově matrice, která se ovšem nedochovala.⁸⁵ Přesto i tento odkaz je z hlediska sledované otázky neobyčejně závažný, neboť znovu potvrzuje, že univerzitní statuta v tehdy platné podobě byla zapsána do matriky v rektorově držení. Musíme tedy vzít za prokázané, že v 50. letech 15. století platná norma neodpovídala částečně revidovanému znění A v rukopise XIV D 25.

II.5 Revidované znění univerzitních statut (B) v rukopise XIV A 4 (→ Editio III.)

Zatím jsme neshledali důvod, který by spolehlivě prokázal pozdní dataci znění B s názvem *Statuta officii rectoratus academie Pragensis* do roku 1528 nebo do následujícího desetiletí. Všechny námítky v tomto ohledu jsme ještě nevyčerpali. Pochybnosti dále mimo jiné vyvolávají tituli XII. a XIII.

84) Usnesení zapsal sám děkan Václav Křižanovský, viz *MHUP*, I/2, s. 57–58.

85) *MHUP*, I/2, s. 65: „in qua convocacione per pluralitatem vocum, imo fere per omnes, conclusa sunt duo: primo, quod statutum trigesimum falsificatum per rasuram reformetur, sub ‚promitto‘, non obstante, quod mag. Wenceslaus de Krzizanow tempore sui decanatus proscripsit, promotiones baccalariandorum et magistrandorum debent fore iuxta suam glossam, scilicet iurando; ut patet ibidem, quia talem proscriptionem fecit, non faciens desuper convocacionem contra statutum quartum et contra voluntatem omnium magistrorum, exceptis tamen tribus, qui sibi in hoc consenserant.“

o univerzitních notářích, neboť jejich úřad zanikl již v polovině 15. století.⁸⁶ Významnou roli přisuzuje notářům i II. titul o volbě rektora. Všechna tato ustanovení postrádala smysl až do počátku 17. století, kdy univerzita znovu zavedla úřad vlastního notáře.⁸⁷ V době, do které je znění B hypoteticky kladeno, byly v běžném oběhu zejména míšeňské groše, s nimiž se v textu neshledáme. Údaje ve florénech a pražských groších nebo jejich částech bylo by sice možné na platnou měnu přibližně přepočítat, to by však nevysvětlilo, proč pokuty a poplatky nebyly uvedeny v běžných platidlech.

Ve dvacátém článku znění B jsou zmíněny dvě okolnosti, jež veskrze odpovídají pouze předrevolučnímu období. Předně se tu počítá s existencí více fakult. Nejinak je tomu i v dalších pěti člancích.⁸⁸ Bylo by sice možné připustit, že i po husitských válkách se počítalo s možností obnovy činnosti i na jiných fakultách, to však bylo rok od roku méně reálné. Jediné ustanovení, které mohlo při univerzitním provozu působit komplikace, se týkalo volby konsiliářů. Pokud to bylo zapotřebí, rektor mohl mít podle VIII. titulu k dispozici poradní orgán rozšířený o osm konsiliářů, které si z šesti volených kandidátů každé fakulty vybral sám rektor.⁸⁹ Volba a svolávání širší rady nebyly nezbytně nutné, zvláště když frekvence univerzity po roce 1418 prudce poklesla. Závažnější povahy byla jiná nesrovnalost, že totiž rektor v tomto případě volil dva konsiliáře i z právnické fakulty, která až do roku 1418 měla samostatného rektora.

Ve zmíněném již dvacátém článku se dále počítá s disputací *de quolibet*, která naposled proběhla na pražské univerzitě roku 1417. V letech 1445 a 1446 byla sice na pořadu jednání mistrovských kongregací volba vedoucího kvodlibetu, v obou případech však bylo rozhodnuto disputace *de quolibet* v daném školním roce vypustit. Zdá se, že to bylo naposled, kdy se na artistické fakultě o této přežil již výroční disputaci mluvílo.⁹⁰ Ještě déle, až do smrti Jana Rokycany v únoru 1471, byla ve statutech relevantní, jinak však ojedinělá zmínka o pražském arcibiskupovi.⁹¹ Za časově omezenou můžeme považovat i zmínku o tzv. stacionářích, která se kupodivu nedostala do nejstarší verze pražských univerzitních statut z jejich boloňské předlohy.⁹² Ve

86) Jednoznačně tak uvádí Michal Svatoš: *Diplomatický rozbor listin k dějinám pražské univerzity, AUC-HUCP 29/2, 1989, s. 93.*

87) K první volbě došlo roku 1604, viz Z. Winter: *O životě na vysokých školách pražských*, s. 35–36.

88) Jde o články I, VIII, IX, XVI a XXIV.

89) Statuta B VIII, fol. 20r–v: „Si autem opus fuerit, praeter hos eligantur alii octo ex sex de qualibet facultate prius electis. Ex quibus de qualibet facultate rector recipiet duos, sic tamen, quod sex sint de natione Bohemorum et duo de nationibus exteris.“

90) Srov. Jiří Kejř: *Kvodlibetní disputace na pražské universitě*, Praha 1971, s. 101–195, kde doklady.

91) Statuta B XIII, fol. 23r–v: „Item, si rector cum universitate vel certis personis universitatis ad palatium regis, archiepiscopi vel scabinorum consilium intrare debuerit, sit notarius semper praesens ipsosque praecedat.“

92) Statuta B IX, fol. 21r–v: „Item rector tenetur facere modis, quibus potest, quod omnes scriptores, illuminatores, correctores chartarum, rasores pargameni, appotecarii, librarii, stationarii, ligatores librorum et eorundem venditores, atque omnes, qui vivunt quodammodo per universitatem, similiter

znění A totiž stojí „stationarii pergameni“, tj. prodejci pergamenů, které lze v Praze na rozdíl od boloňských *stationarii* doložit.⁹³

Přistoupíme-li k dataci znění B z jiného konce, můžeme se oprávněně ptát, co brání přijmout domněnku V. V. Tomka a F. M. Bartoše o vzniku této zcela základní revize již v roce 1409.⁹⁴ Především jde o závěrečné ustanovení III. článku „De modo eligendi rectorem Universitatis“: „Item quod prae-nominata novi rectoris electio per amplius non in festivitatibus Sanctorum Georgii et Galli, sed proxima die feriata sit post festum Galli celebranda.“ Toto ustanovení mohlo mít skutečnou platnost teprve od roku 1426, kdy bylo usneseno prodloužit funkční období rektora na jeden rok, a to až do doby, než se zlepší situace univerzity. Mělo tomu tak být bez ohledu na to, zda byl zvolen v termínu jarním kolem sv. Jiří, anebo v podzimním kolem sv. Havla.⁹⁵ Snad skutečnost, že již první rektorát začínal podzimní volbou, přispěla k ustálení právě tohoto termínu. Pololetní rektorát byl zase zaveden až počínaje rokem 1612.⁹⁶

Podle svědectví V. svazku Putzlacherových Memorabilií měl být z příkazu krále Václava IV. změněn semestrální rektorát na roční již za rektora mistra Jana Kardinála v roce 1417.⁹⁷ Ať již tomu bylo tak či onak, rozhodně k této změně došlo s několikaletým odstupem od revize statut v roce 1409. Přesto toto ustanovení samo o sobě nemůže být směrodatné pro posunutí znění B k roku 1540, kdy se o volbě rektora po svátku sv. Havla výslovně mluví.⁹⁸ Mohlo jít o dodatečný přípisek do textu v rektorově matrice, což ovšem nelze ani potvrdit, ani vyloučit.

Zcela jednoznačně vybočuje z chronologického rámce znění B také ustanovení přijaté jako druhý bod při mistrovské kongregaci z 27. června 1458, která se zabývala zmíněným již zfalšováním jednoho článku univerzitních statut. Utravvistická většina mistrů se rozhodla čelit restauračním tendencím skupiny katolických mistrů kolem Václava Křižanovského připomenutím

rectores scholarum et eorum scholares, subditi sint rectori universitatis et iurent aut promittant eidem, et cum effectu realiter intitulentur.“ Ke srovnání s boloňskými statuty M. Boháček: *Pražská univerzitní statuta*, zde s. 34–35.

93) K instituci stacionářů orientačně *Lexikon des Mittelalters VIII*, München 1997, sl. 66–67. V Praze lze doložit jednoho stacionáře a knihvazače v jedné osobě v říjnu 1382, viz František Šmahel: *Ceny rukopisných knih v Čechách do roku 1500, Historický sborník 14*, 1966, s. 16 (zde také o *venditores librorum*) a s. 10–11 (počty pergamenů).

94) Ne tak jednoznačně, přesto však v tomto smyslu lze interpretovat mínění M. Nodla: *Dekret kutnohorský*, s. 290 a 293.

95) *MHUP*, III, s. 49: „Item de anno Domini 1426 currente in reelectione M. Procopii de Plzna pronuntiatum fuit per M. Joannem Borotin nullo contradicente: quod rector electus Universitatis nostrae circa festum Scti. Georgii aut S. Galli duret ad unum annum in suo rectoratu usque ad melioris augmenti et incrementi dispositionem nostrae Universitatis Domino cooperante, instaurandam.“

96) Z. Winter: *O životě na vysokých školách pražských*, s. 4.

97) Viz k tomu Z. Winter: *O životě na vysokých školách pražských*, s. 4, pozn. 5; a M. Haasová-Jelínková: *Správa a kancelář*, s. 10, pozn. 31.

98) M. Boháček: *Pražská univerzitní statuta*, s. 114–115, zde také další doklady.

trvající závaznosti univerzitní deklarace o kalichu z 10. března 1417.⁹⁹ Přísné tresty měly postihnout ty, kteří by zpochybnili právo lidu přijímat pod obojí způsobou. Bez ohledu na to, že již v následujícím roce se utrakvistické vyznání stalo podmínkou přijetí do Karlovy koleje a následně i do svazku univerzity, formálně zůstávala v platnosti ta část poněkud nejasného ustanovení, která za předem daných okolností respektovala cizozemce přijímající pod jednou.¹⁰⁰

Podobně jako v případě změny délky rektorátu mohlo být i ustanovení o závaznosti univerzitní deklarace a kompaktát bez nějakých potíží do textu statut v rektorově matrice dodatečně připojeno. V prvním případě šlo o jednu větu, v druhém o vsuvku na samém konci textu B, před formulí přísahy, označené kopistou jako „stará“ (*antiqua*).¹⁰¹ Vše tudíž zatím nasvědčuje, že datace revidovaného znění univerzitních statut do roku 1528 nebo k roku 1540 nemá v textu B oporu. Naopak z rozboru některých článků vyplynulo, že znění B dosti věrně odráží stav, jenž nastal po vydání Dekretu kutnohorského a exodu cizích mistrů a studentů.

Co brání tomuto předpokladu?

Povšimněme si nejprve, zda bylo možné v krátké době, mezi kongregacemi 27. září a 13. října 1409 poměrně rozsáhlou revizi statut provést. Uvážíme-li, že řada statutárních změn byla dána již samotným královým dekretem, pak představitelé českého národa měli dostatek času revizi statut připravit. Husovu iniciativní roli lze v tomto ohledu připustit, spíše je však třeba pomýšlet na právníka Jana Jesenice, který formuloval hlavní Obranu králova mandátu (*Defensio mandati*) a který také mohl znalecky pozměnit původní skladbu článků vycházející z modelu boloňských statut.¹⁰² Nejen vlastní změny, výpustky a novely předchozích statut, ale i přeskupení článků mělo více obrážet specifčnost třífakultní univerzity. Nikdy později v 15. století nebyl k takové zásadní změně důvod. Platí to i pro krátké období oživení pražské univerzity před rokem 1448, neboť ani tehdy se nepodařilo obnovit výuku na dvou vyšších fakultách.¹⁰³

99) Viz zápis o kongregaci v Liber decanorum, *MHUP*, I/2, s. 65. K náboženským třenicím v pozadí více W. W. Tomek: *Dějepis města Prahy*, IX, Praha 1893, s. 190–191; a Rudolf Urbánek: *Věk poděbradský*, IV, Praha 1962, s. 236–237. Oba dějepisci měli neurčitě na mysli nějaké usnesení univerzity o čtyřech artikulích z roku 1420. Z textu ustanovení ve znění B je však zřejmé, že šlo o univerzitní deklaraci o kalichu z 10. března 1417, jak správně usoudil M. Boháček: *Pražská universitní statuta*, s. 107. K tomuto prohlášení viz Jiří Kejř: *Deklarace pražské univerzity z 10. března 1417 o přijímání pod obojí a její historické pozadí*, *Sborník historický* 8, 1961, s. 133–156.

100) Podle M. Boháčka: *Pražská universitní statuta*, s. 107, bylo uvedené usnesení z r. 1458 brzy překonáno, a nebylo proto přijato do kodifikovaných statut při jejich revizi (v roce 1540?). Co k této domněnce autora vedlo, zůstalo nevyjasněno.

101) Tak usoudil i M. Boháček: *Pražská universitní statuta*, s. 107.

102) Změny ve skladbě statut zachytil ve srovnávací tabulce M. Boháček: *Pražská universitní statuta*, s. 116–117.

103) Podrobněji k tomu František Šmahel: *Počátky humanismu na pražské universitě v době poděbradské*, *AUC–HUCP* 1, 1960, s. 55–60.

Předpoklad, že revize statut ze září a října roku 1409 se omezila na škrty a přípisy v textu A, a že teprve po sto deseti či sto dvaceti letech došlo k celkému přeskupení a k čistopisnému přepsání statut není s to vysvětlit, proč by v těchto pozdních statutech mělo zůstat tolik výše uvedených ustanovení a institutů včetně fakult, které dávno již vzaly za své. Kromě toho čistopis B byl pouhým opisem z rektorovy matriky. Odpověď na oprávněnou otázku, proč statuta z roku 1409 více než jedno století nebyla podrobena důkladné revizi, můžeme spatřovat v tom, že úřad rektora sice dále zahrnoval řadu pravomocí a reprezentačních povinností (imatrikulace, souhlas s promocemi, výkon soudní pravomoci nad příslušníky akademické obce), ty se však v zásadě neměnily a nijak také nebyly omezeny dalšími možnostmi, které statuta dále obsahovala. Teprve v roce 1528 zjevně na univerzitě vznikla potřeba ujasnit si, co ze statut stále ještě platí.¹⁰⁴ Začalo se s přepisem statut Karlovy koleje a novelizací řádu proboštova úřadu. Pak byla z rektorovy matriky přepsána statuta z roku 1409 a na několika málo místech doplněna.

II.6 Boloňský vzor pražských univerzitních statut

Neúplné dochování textu redakce univerzitních statut z roku 1390 a obtíže spojené s datací a interpretací revize statut po vydání Dekretu kutnohorského v lednu 1409 dočasně odsunuly ze středu pozornosti závažnou otázku případné závislosti pražských statut na boloňském vzoru. Prazákladem pražské univerzitní korporace byla sice po příkladu Paříže „universitas magistrorum, doctorum et scholarium“, pokud však jde o její statuta, jejich vzorem se stala Bologna. Dva důvody tu hrály větší roli než jiné. Pařížská univerzita si předně vystačila se singulárními statuty vydávanými podle aktuální potřeby, a jelikož celkovou kodifikaci svých řádů sama neměla, v tomto ohledu ani nemohla Praze poskytnout oporu. Kromě toho pražští arcibiskupové jako kancléři univerzity a většinou i jejich poradci a pomocníci studovali v Boloni, a proto se obraceli ke vzorům, jež sami poznali. Téměř jistě měli před očima redakci boloňských statut z roku 1347, kterou měli k dispozici v autentické podobě. Tuto možnost však zatím neměli moderní badatelé, kteří se musejí spokojit dílčí restitucí s pomocí mladší redakce statut z roku 1432.¹⁰⁵ I tak však, jak průkazně doložil Miroslav Boháček, lze mít za to, že boloňská statuta posloužila za vzor pražským v daleko větší míře, než usoudilo starší bádání.¹⁰⁶

104) Proč právě v roce 1528, nebudeme zde řešit. Situace je v tomto ohledu dosti nepřehledná. Z literatury srov. Zikmund Winter: *Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů po dobu bitvy bělohorské 1409–1622*, Praha 1897, s. 33; a Jiří Pešek: *Některé otázky dějin univerzity pražské jagellonského období (1471–1526)*, *AUC-HUCP* 18/1, s. 164–165.

105) Východiskem komparace je tak částečná restituce statut, která publikoval již Heinrich Denifle: *Die Statuten der Juristen-Universität Bologna vom J. 1317–1347, und deren Verhältnis zu jenen Paduas, Perugias, Florenz*, *Archiv für Litteratur- und Kirchengeschichte des Mittelalters* 3, 1887, s. 196–397.

106) Opíráme se tu o dvě studie Miroslava Boháčka: Založení a nejstarší organizace pražské uni-

Počet rubrik boloňských statut je proti pražským sice zhruba čtyřnásobně větší, avšak druhá ze tří jejich knih pojednává o právním postavení přednášejících a jiných specificky místních záležitostech. Porovnáním rubrik první a třetí knihy boloňských statut vyšla najevo nejen jejich shoda s většinou rubrik pražských statut, ale v případě první knihy i téměř shodný sled jejich pořadí. K tomu je třeba dodat, že pražské rubriky 1–16 odpovídají rubrikám 2–26 první boloňské knihy, zatímco rubriky 17–25 mají obdobu v rubrikách 82–103 třetí boloňské knihy. Lepší představu tu poskytne následující tabulka, která přihlíží i k nejstarší části lipských statut.

Tituli	Praha (A)	Praha (B)	Bologna	Lipsko
-	-	1 De tribus Vocibus Bohemicae nationis	-	-
1	1	2	2	1
2	2	3	3	2
3	3	4	4	3
4	4	5	-	4
5	5	6	8	5
6	6	16	10	9
7	7	17	-	8
8	8	9	11	6
9	9	10	75	7–8
10	10	11	-	12
11	11	7	12	13
12	12	8	14	-
13	13	8	14	
14	14	12	24	
15	15	13	25	
16	16	14	26–27	
17		18	82	
18		19	92	
19		20	-	
20		21	86	
21		22	-	
22		23	-	
23		24	-	
24		27	76	
25		26	103	
-		25	-	

A - Národní knihovna ČR, Praha, sign. XIV D 2; B - Národní knihovna ČR, Praha, sign. XIV A 4

verzity, *AUC-HUCP* 6/1, 1965, s. 5–31; a Pražská universitní statuta a jejich boloňský vzor, *Studie o rukopisech* 8, 1969, s. 11–64. Viz též jeho stať *Repertorium und Bibliographie für die Universität Prag bis 1500*, in: *Ius Romanum Medii Aevi*, II/7e, aa–ee, Mediolani 1966, s. 5–31. Ze starší literatury viz zejména Friedrich Matthaesius: *Der Auszug der deutschen Studenten aus Prag 1409*, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 52, 1914, s. 465, pozn. 2.

Shody ve věcném obsahu rubriky samy o sobě nedokládají míru závislosti. Miroslav Boháček porovnáním textu článků, nikoli jen rubrik, statut boloňských a pražských dospěl k následujícím závěrům, které bude grafickým rozlišením v podobě kurzivy respektovat i naše edice obou pražských redakcí.¹⁰⁷ Doslovné shody nebo alespoň stejný obsah při pozměněné stylizaci vykazují články:

Pr 1 – Bol 2 a 6: o pasivní způsobilosti k volbě rektorské a o námitkách proti volbě

Pr 3 – Bol 7: o publikaci rektorské volby a důvodech odmítnutí

Pr 5 – Bol 8: o rektorově přísaze (bez pozdějších dodatků)

Pr 6 – Bol 10: o rektorově jurisdikci

Pr 7 – Bol 10: o závaznosti rektorových opatření a rozsudků

Pr 8 – Bol 11 a 12: o povinnostech rektorových

Pr 14 – Bol 24: o ustanovení univerzitního notáře a jeho přísaze

Pr 15 – Bol 25: o povinnostech univerzitního notáře a jeho odměnách

Pr 16 – Bol 26 a 27: o pedelovi

Pr 24 – Bol 76: o přísaze scholárů.

Další čtyři články vykazují shodu v některých prvcích nebo stylizacích:

Pr 2 – Bol 6: o volbě rektorské (přísaha volitelů)

Pr 4 – Bol 8: o rektorově rekomendaci

Pr 9 – Bol 75 a 18: o univerzitní pokladně

Pr 17 – Bol 82: o pohřbech členů univerzity.

Pokud se v uvedeném přehledu shoda u pražských článků nevyskytuje, mlčky z toho plyne, že jejich původci zvolili odlišná řešení, jejichž důvody snad objasní další bádání. Modifikace však pronikly i do článků 1, 6 a 8, u nichž lze jinak doložit doslovné shody. „Na základních organizačních principech pařížského původu, jimiž se pražská univerzita od počátku řídila, nebylo převzatými boloňskými předpisy nic změněno, ale vše ostatní, to jest vše, co se týkalo správy a soudnictví univerzity a jejich orgánů včetně jejich voleb, práv a povinností (a tím ovšem i práv univerzitních příslušníků), bylo upraveno věrně podle statut boloňských nebo alespoň jim přizpůsobeno.“¹⁰⁸

II.7 Pozdní revize univerzitních statut (1546–1613) (→ Additamenta III.–IV.)

Již Václav Vladivoj Tomek uvedl ve známost, že na zemském sněmu Království českého zahájeném 7. ledna 1546 přišla mimo jiné na pořad i reforma

107) Viz M. Boháček: Pražská univerzitní statuta, s. 54–55.

108) M. Boháček: Pražská univerzitní statuta, s. 55–56.

pražské univerzity. Poté, co to stavy vzaly na vědomí, král Fedinand 26. září jmenoval z jejich řad tři komisaře: ze stavu panského Arnošta Jilemnického z Újezda, ze stavu rytířského Petra Bechyně z Lažan a za měšťany dva pražské konšely s mistrovským titulem, za Staré Město Tomáše z Javořice a za Nové Město Václava Medka. Komisi měli doplnit dva administrátoři kališnického a katolického duchovenstva. Práce komise se vlekla a vzhledem k pohnutým událostem roku 1547 skončila do ztracena.¹⁰⁹ Dílčí akta této komise objevil Karel Beránek v Národním archivu, ve fondu České dvorské kanceláře, sign. IV B 27/2, karton 343.

V prvním z pěti dochovaných sešitů je na fol. 1r–5r pod společným názvem *Summae statutorum seu legum Universitatis Pragensis et facultatis artium liberalium* zapsán oddíl *De statutis seu legibus universitatis*. Po připomínce listiny s *Ordinationes* arcibiskupa Arnošta z Pardubic následují rubriky: *De rectoratu / Qualis rector / Officia rectoratus / De rectoris iurisdictione et auctoritate / Quae in loco iniuriarum habeantur et de multis et poenis earundem / De vicario rectoris / De rectoris consiliariis / De publico notario / De internuntio publico seu pedello / De iuramentis seu promissionibus / De arcariis*. Výtah odkazuje na rubriky a artikule, které však až na výjimky neodpovídají výše uvedeným zněním univerzitních statut (→ *Addimenta IV.*). Karel Beránek v této souvislosti vyslovil domněnku, že výtah mohl vycházet z podoby statut zapsaných do dnes nezvěsné univerzitní matriky.¹¹⁰

Poslední pokus o revizi statut byl součástí celkové reformy Karlova vysokého učení, kterou vyhlásil zemskými stavy jmenovaný sbor defensorů v roce 1609. Nová univerzitní statuta sepsal v roce 1613 mistr Mikuláš Troilus Hagiochoranus. Univerzitní rada o jeho návrhu jednala 24. srpna a znovu 3. září, kdy nová statuta po připomínkách většinou hlasů přijala. Jejich závazné znění bylo zapsáno do nově pořízené pergamenové matriky, vázané v červené kůži.¹¹¹ Na rozdíl od návrhu nových statut filozofické fakulty, který mistr Mikuláš Troilus předložil o rok později, znění univerzitních statut se nedochovalo. V konfesních a politických turbulencích se Karlova univerzita sotva držela nad vodou a po porážce stavovského povstání byla dekretem Ferdinanda II. z 10. listopadu 1622 zrušena a převedena pod správu jezuitského řádu.

109) Sněmovní zápis je velice stručný, viz *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, I, Praha 1877, s. 625 a 633, jména komisařů zjistil Wáclav Wladivoj Tomek: *Geschichte der Prager Universität*, Prag 1849, s. 156–157, později pak jejich soupis doplnil v *Dějepis města Prahy*, XI, Praha 1897, s. 282.

110) Viz K. Beránek: Akta komise pro reformu pražské univerzity z roku 1547, *Studie o rukopisech* 31, 1995–1996, s. 46, zde také na s. 49–53 edice výtahu z fol. 1r–5r.

111) Stručný záznam o přijetí nových statut je jednak v *MHUP*, III, s. 229–230 (v této edici s. 179), jednak v rukopise Archivu Univerzity Karlovy, fond Ekonomika B 21, fol. 103v a 104v. O reformě Karlovy univerzity vyhlášené roku 1609 viz Z. Winter: *Děje vysokých škol pražských*, s. 86–125; a Michal Svatoš: Pokusy o reformu a zánik karolinské akademie, in: *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, 1347/48–1622, Praha 1995, s. 283–288.

II.8 *Acta rectorum universitatis Pragensis (1458–1614)* (→ Editio II.3)

S výjimkou poměrně ustálené podoby matrik vykazují nejstarší úřední akta středoevropských univerzit značnou rozmanitost.¹¹² Statuta např. mohla být v samostatné knize, jakou představoval *Liber statutorum* v Erfurtu, nebo tvořit součást jiného úředního manuálu. Poznatky v tomto ohledu ztěžuje neradostný stav dochování nejstarších fondů univerzitních archivů. Hledáme-li obdobu nejstarší části pražských rektorských akt, připadá zatím v úvahu *Liber conclusorum et actorum universitatis*, do níž byly v letech 1474–1526 zapisovány citace, protokoly a usnesení kongregací čtyř národů lipské univerzity. Obdobná kniha pro zápisy osmičlenné rady v čele s rektorem (*consilium universitatis*) byla v Lipsku zavedena teprve v roce 1509.¹¹³ Další části pražských rektorských akt mají jistou příbuznost s rektorskými knihami heidelberské univerzity, které ovšem byly vedeny pravidelně a pečlivě.¹¹⁴

Pražská *Acta rectorum* z let 1385–1426 na fol. 10r–24v (A I – B XIX), jak již víme, měla základ v zápisech ze schůzí kongregací doktorů a mistrů celé tří fakultní univerzity, rektorovy rady (*consilium rectoris*) a osmi zástupců (*deputati*) čtyř univerzitních národů. Zápisy statutární povahy a conclusiones rady se dochovaly z let 1385, 1389, 1391–1395, 1397, 1403, 1409, 1411, 1415, 1425 a 1426. Mezery lze vysvětlit jednak stavem dochování jednotlivých částí kodexu XIV D 25, jednak odlišnými potřebami univerzitní korporace v daném roce nebo semestru. V některých letech, jako např. 1389 (5 zápisů) a 1397 (12 zápisů), zasedaly kongregace častěji, v jiných k tomu nebyly naléhavé důvody.

V mezidobí 1427–1460 pražští rektori buď o starších aktech ztratili povědomí, anebo neměli důvod v nich pokračovat. Část s akty z let 1461–1497 na fol. 25r–28r (C I – C VIII) je rovněž s velkými mezerami, neboť záznamy se dochovaly pouze z let 1461, 1468, 1477, 1488, 1493–1495 a 1497. Jde o zápisy rozličné soudní i jiné povahy, které vcelku působí příležitostně. Větší pravidelnost ve vedení lze pozorovat v aktech začínajících na fol. 40r (D XI). Zprvu sice zápisy z některých let chybějí (1500–1502, 1505–1510, 1513–1514, 1518, 1520), od roku 1521 však již rektori zapisovali do úředních akt pravidelně až do jejich uzavření roku 1614. Zhruba až do roku 1540 rektori do svých akt převážně zapisovali *lites et controversiae* různé povahy, včetně nařčení, pomluv, krádeží, ale i spory učené povahy týkající se např. astronomických kalkulací (1518).

112) Srov. Martin Kintzinger: Statuten, in: *Gelehrtenkultur vom 13.–16. Jahrhundert. Ein interdisziplinäres Quellen- und Methodenhandbuch*, ed. Jan-Hendryk de Boer – Marian Füssel – Maximilian Schuh, Stuttgart 2017, s. 153 nn.

113) Srov. Enno Bünz: Gründung und Entfaltung. Die spätmittelalterliche Universität Leipzig 1409–1539, in: *Geschichte der Universität Leipzig*, I, Leipzig 2009, s. 95.

114) Miethke, Jürgen (ed.), *Die Rektorenbücher der Universität Heidelberg*, I, 1386–1410, Heidelberg 1990.

Od 40. let 16. století začaly v rektorských aktech přibývat a někdy i převažovat zápisy memoriální povahy. Vedle stručných nekrologů zemřelých profesorů rektori zaznamenávali boje s Turky, úmrtí a nástupnictví papežů, králů i královen (např. popravu Marie Stuartovny), dále též přírodní úkazy (krvavý déšť, komety, požáry údajně založené Židy) či kuriozity různé povahy. Rektori např. zmiňují jehně se dvěma těly a osmi nohama, mluvící kočku, židovské dítě narozené v rytířském brnění nebo siláka drtícího zuby podkovy. Tu a tam se lze dočíst o individuálních osudech členů univerzitní obce, např. o Martinovi Klatovském, který v roce 1455 ve svých 57 letech zdětinštěl (*repuerascere est visus*), nebo o sukcentorovi Matyášovi, který se po celonočním flámu ještě ve stavu opilosti ujal vyučování. Za povšimnutí stojí též historka z roku 1582 o obřízce Mahomata, syna sultána Amurathese, na jehož počest bylo ze sultánova příkazu obřezáno takové množství chlapců, že třicet chirurgů mělo práci od rána do hluboké noci. Někteří rektori se v aktech o pamětihodných událostech široce rozepisovali, jiní naopak svou povinnost plnili liknavě.

Od roku 1520 *Acta rectorum* postupně přecházejí na humanistickou ortografii a do jisté míry i na humanistickou stylistiku, která se projevuje nejen ve skladbě vět, ale i ve slovníku. Pramen představuje ve své dochované podobě organicky vzniklý celek, který editoři respektují i v případech kolísání staré a nové ortografie. Stará čeština se vyskytuje v osobních a místních jménech, jinak jen výjimečně za rektorátu Duchka Brodského v srpnu 1516 a Martina Klatovského v roce 1541.¹¹⁵ S krátkými úryvky v řečtině se lze setkat jen v zápisech vicerektora a rektora Mikuláše Troila Hagiochorana z let 1613 a 1614.

Počínaje rektorátem Jana z Přeštic v roce 1530 nalézáme v aktech občasné záznamy o mistrovských promociích nebo o přijetí mistra zahraniční univerzity (1545), dále též zápisy memoriální povahy (např. 1558), které se souběžně vyskytují i v *Liber decanorum*. V edici na tyto paralelní zápisy Děkanské knihy upozorňujeme.

115) Jde o smírčí výnos purkmistrů a rad Starého i Nového Města pražského (v edici s. 72–74) a o smlouvu univerzity s purkmistrem a radou Starého Města pražského o zřízení honorované stolice lektora řečtiny (ib., s. 96–99). Oba zápisy jsou jen v češtině (uvádíme je i v latinských regestech). Dvojjazyčně, latinsky a česky je na zadním pergamenovém předeštlí zapsána veřejná revokace mistra Jana Kravína z Tábora z roku 1461 (v edici viz s. 185).

III. Statuta facultatum

III.1 Statuta antiqua facultatis liberalium artium (→ Editio IV.3)

Z výkladu o počátcích statutární samosprávy pražského studia generale vyplynulo, že jeho fakulta svobodných umění ještě v červnu 1359 svého zvoleného představitele neměla, neboť jinak by první známou promoční listinu nevydával kancléř univerzity, nýbrž děkan. Obě početně velké fakulty, artistická a právnická, se zprvu spokojovaly s volbou svých zastupitelů do funkce rektorů a vicerektorů, a proto po nějaký čas nepocitovaly potřebu volby děkana. Změnu tohoto stavu na artistické fakultě potvrzuje její nejstarší úřední kniha, *Registrum ordinis graduatorum in artibus*. První zmínka o tomto rejstříku je v prvotním statutu o právech a povinnostech děkana artistické fakulty, který lze se značnou jistotou datovat již do roku 1366.¹¹⁶ *Registrum ordinis* začíná zápisy mistra Jindřicha z Embecke řeč. Nanexen. Zatímco v období od 21. února 1367, kdy záznamy začínají, až do 1. října roku následujícího mistr Jindřich zapisoval jména graduovaných či přijatých bakalářů a mistrů z titulu vicerektora, od 9. října 1368 již jako první řádně zvolený děkan artistické fakulty. Krátce nato však rezignoval a na jeho místo byl 19. listopadu téhož roku *secundum statuta premissa* zvolen člen domácího národa mistr Fridman z Prahy, tehdy již kanovník svatovítské kapituly.¹¹⁷ Také v následujících volebních obdobích se děkany až na výjimky stávali držitelé církevních obrocí a studenti nebo bakaláři vyšších fakult.

Legislativní činnost profesorského sboru artistické fakulty vcelku rovnoměrně probíhala během celého předhusitského období. Valné schůze mistrovského sboru (*plena congregacio facultatis*) byly sice od počátku nejvyšším samosprávným orgánem fakulty, jejich plnoprávnou složku však již od let 1366–67 tvořili pouze mistři, kteří měli nejméně pět let po promoci a dvouletou pedagogickou praxi. Jelikož přítomnost ostatních mistrů nebyla pro závazná usnesení zapotřebí, děkan zpravidla svolával jen kongregace plnoprávných kolegů, z nichž se tak *via facti* stávala jeho širší rada (*plena congregacio magistrorum de consilio*). Mladší mistři se s tím nechtěli smířit a za děkanátu Wasmoda z Hamburku v roce 1377 prosadili přes protesty regentů svou účast i při projednávání těch statut, jež se jich netýkaly.

Postupný růst počtu členů mistrovského sboru nicméně vedl k dalšímu omezení, podle něhož přístup do širší rady měli pouze mistři, kteří dovršili pět let regentství. Za děkanátu Jana z Hildesheimu v lednu 1386 bylo toto ustanovení zmírněno v tom smyslu, že děkan mohl v záležitostech dotýkajících se všech mistrů svolat jejich generální shromáždění, tj. *congregatio omni-*

116) Viz *Liber decanorum Facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, I, Pragae 1830, s. 8 (= MHUP, I/1): „Item baccalariatos, licentiatos et magistratos de novo inscribat libro, ut ordo eorum oblivioni non tradatur.“

117) *Liber decanorum*, I, s. 133–137.

um magistrorum, regentium et non regentium. Stalo se tak za málo vyjasněných okolností, které byly nejspíše dozvukem nebo součástí zápasu o uvolněná místa v profesorských kolejích. Spory ve fakultních kongregacích odrážely konkurenční zájmy teritoriálních korporací i jiných skupin, jež se od konce 14. století začaly odlišovat i v postojích k otázce církevních reforem. Statuta dosti podrobně upravovala i jednací řád včetně postihů a pokut za nevhodný oděv, vzpurnost nebo předčasný odchod z rady bez povolení děkana. Fakultním kongregacím a poradám byly vyhrazeny soboty. Stanovisko k sporným otázkám někdy zaujímal čtyřčlenná komise zástupců univerzitních národů, přičemž o přijetí návrhu podle starodávného zvyku rozhodovala prostá většina hlasů. Bakaláři do valných shromáždění přístup neměli, děkan je však měl svolávat čtyřikrát ročně, aby s nimi mimo jiné projednal kárné přestupky.

Zmínka o statutech při volbě děkana Fridmana 19. listopadu 1368 napovídá, že pražská artistická fakulta již tehdy jakási prvotní statuta měla. Ve výše zmíněném zápisu statutární povahy z roku 1366 stojí, že děkan má „*communem librum facultatis*“. Do této knihy měl za povinnost zaznamenat „*acta facultatis et alia quaevis notabilia, quae concernunt bonum vel etiam infestationem facultatis vel universitatis*“ a dále též „*statuta suo tempore facta et approbata, sive concernant universitatem, sive facultatem*“.¹¹⁸ Z řečeného plyne, že děkan pražské artistické fakulty měl za povinnost vést dvě úřední knihy – *Communis liber facultatis a Registrum ordinis graduatorum in artibus*. Obě knihy, či zprvu jen pergamenové složky, byly vedeny zvlášť, teprve ve spojitosti s redakcí statut z roku 1390 byl jejich text přepsán do nově založené knihy, které její první vydavatelé dali název *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis*.

Právě zmíněná úřední kniha byla až do jara roku 1945 uložena pod sign. M 17 v Archivu Univerzity Karlovy.¹¹⁹ Tuto vzácnou památku spolu s jinými nenahraditelnými archiváliemi nacisté uloupili a odvezli z Prahy neznámo kam.¹²⁰ Prozíravostí Václava Vojtíška, tehdy inspektora univerzitního archivu, byly krátce před druhou světovou válkou pořízeny z celé knihy tzv. aktafoty, tj. kopie s bílým písmem na černém podkladu fotografického papíru. V letech 1977 až 1982 byly tyto aktafoty přefotografovány do pozitivu a roku 1983 vydány světlotiskem.¹²¹ Podle Karla Beránka, který

118) *Liber decanorum*, I, s. 7–8. Toto ustanovení přešlo do čtvrtého článku první rubriky revidovaných statut z roku 1390 (ib., s. 37–38).

119) Až do roku 1890 byl tento rukopis uložen pod sign. XIV A 16 v Univerzitní knihovně. Viz Josef Truhlář, *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum qui in c. r. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur*, II, Praeae 1906, s. 279, č. 2429. Rukopis je zde uveden pod názvem *Acta decanorum facultatis philosophicae universitatis Pragensis a. 1367–1585*.

120) Seznam odvezených archiválií uveřejnili Karel Kučera a Miroslav Truc: *Archiv University Karlovy. Průvodce po archivních fondech*, Praha 1961, s. 171–179. Více k tomu Karel Hruza: *Der deutsche Insignien- und Archivalienraub aus der Prager Universität, Bohemia* 49, 2008, s. 249–411.

121) *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585*, Praeae 1983.

se na vydání faksimile odborně podílel, byl z úsporných důvodů zvolen formát 18 × 29 cm, třebaže původní přibližná velikost Děkanské knihy byla 22 × 31 cm.¹²²

Děkanské knize před jejím zcizením věnovala podrobnou pozornost Marie Haasová-Jelínková, na jejíž poznatky se musíme spolehnout. Děkanská kniha byla podle ní psána na středoevropském pergamentu a byla svázaná do kožených desek, jejichž kovový uzávěr a ozdoby se nedochovaly. Zda vazba a desky pocházely z roku 1390, či zda kniha byla svázaná později, autorka popisu pominula, proto také není známo, zda byly nějaké listy z knihy vyříznuty. Spíše tomu tak nebylo, protože nedotčeno zůstalo folio 100 s vlastnoručními zápisy děkana Jana Husa. Kniha má, jak lze z faksimile zjistit, starou foliaci 1–223 v horním pravém rohu¹²³ a novodobou paginaci tužkou uprostřed dolního okraje. Konečné číslo stránkování 439 neodpovídá počtu folií. Rozdíl byl způsoben jednak vynecháním folií 11 a 43, jednak vynecháním prázdné strany fol. 37v při paginaci a chybného zdvojení pořadového čísla 436. V případě chybějícího folia 43 zcela jistě, v případě folia 11 velice pravděpodobně došlo k porušení foliace pouhou chybou. Ve stavu, který zachycuje faksimile, tvoří tudíž celek 220 folií, což by odpovídalo 27,5 kvinternům.

Třebaže vazbu a složky rukopisu nyní nelze zkoumat, přece jen je možné se oprávněně domnívat, že fakulta zakoupila pro nově založenou Děkanskou knihu již svázaný kodex. První folio zprvu zůstalo po obou stranách prázdné. Podle poznámky „Imago Beate Virginis“ v pravém rohu nahoře měla zde být zpodobena patronka vysokého učení Panna Maria. Jelikož folio zůstávalo prázdné a děkani již bezmála neměli kam zaznamenat důležité údaje či formule, děkan Henningus Boltenhagen v roce 1402 zaznamenal na tehdy ještě prázdné fol. 1v dvě smlouvy o zapůjčení fakultních peněz jednak koleji Všech svatých (80 kop grošů), jednak koleji krále Václava (70 kop gr.).¹²⁴ Když po vydání sporného Dekretu kutnohorského v lednu 1409 tehdejší děkan Albertus Warentrappe co chvíli potřeboval nahlížet do fakultních stanov, zjistil, že registr rubrik nezahrnuje poslední, rozsáhlou rubriku statutárních novel z období od roku 1391. Aby si usnadnil orientaci, zapsal chybějící názvy článků IX. a X. rubriky na prázdné folio 1r.¹²⁵ Zbývající místo na fol. 1v časem zaplnil jednak zápis o koupi stříbrné fakultní pečeti

122) Karel Beránek: K pokusu o rekonstrukci rukopisu Děkanské knihy filozofické fakulty a právnické matricy pražského vysokého učení svätotiskem, *AUC-HUCP* 31/1, 1991, s. 129–130, zde také o způsobu, jakým byla zjištěna původní velikost Děkanské knihy.

123) V několika případech děkani místo „Folio“ nebo zkratky „Fo:“ do pravého horního rohu napsali bezmyšlenkovitě „pagina“ (viz faksimili, s. 101, 187, 359 aj.).

124) Půjčka koleji Václava IV. se vztahovala k období předchozího děkana, jímž byl mistr Jan Hus. Děkan Boltenhagen nechal smlouvu uložit do fakultní pokladny. Viz *Liber decanorum*, I, s. 131–132; a *Liber decanorum* 1983, s. 6.

125) Plyne to z příspěvku za rejstříkem na fol. 12vb: „Ego Magister Albertus Varrentrappe posui alia statuta in registro, quod habes in primo folio.“

děkanem Václavem Mirovcem (1417–1418),¹²⁶ jednak dlužní úpis z roku 1440 na 15 kop grošů, které si artistická fakulta vypůjčila od korporace českého národa.¹²⁷

Na foliích 2ra–4vb byl kaligraficky zapsán ve dvou sloupcích kalendář s vyznačením fakultní agendy. Folio 5ra–5vb bylo určeno pro vzory mistrovského a bakalářského diplomu. Z prvního formuláře bylo později vyškrábáno jméno Jana Helcopia, který byl děkanem v letním semestru 1389, tedy v době, kdy došlo k založení nové úřední knihy fakulty.¹²⁸ Mnohem později byl na prázdné místo sloupce 5vb opsán doporučující list, který roku 1477 vydal děkan mistr Řehoř Pražský pro kněze Jana z Bystřice, bakaláře svobodných umění. Závěr listu se čte ve sloupci 6ra, kde bylo vynecháno prázdné místo pro miniaturu, iniciálu či nadpis. Od poloviny sloupce 6ra totiž až zhruba do čtvrtiny sloupce 9ra následuje opis nejstarších statutárních záznamů, jimž se budeme věnovat později. Někdy v roce 1580 děkan Marek Bydžovský z Florentýna zapsal do tehdy prázdných folií 9ra–10vb jména svých předchůdců od roku 1367. Počínaje rokem 1581 děkani v zápisích svých jmen pokračovali až do roku 1619.

Teprve nyní se dostáváme k domněnce o zakoupení svázané úřední knihy. Od folia 13r až do folia 35r kniha obsahuje čistopis revidovaných statut z roku 1389 a jejich doplňků. Původní členění bylo dáno věcnými nadpisy, teprve dodatečně byly některé rubriky označeny arabskými číslicemi pro snadnější vyhledání podle rejstříku. Písař si pro *registra rubricarum* zvolil prázdné folio 12ra–12vb, které tehdy navazovalo na rovněž prázdná folia 9ra–10vb.¹²⁹ Nová statuta měla v roce 1390 pouze devět rubrik. V dalších letech přibyl k „poslední“ deváté rubrice ještě jeden paragraf a statuta byla rozšířena o další, v pořadí desátou rubriku s 28 paragrafy.¹³⁰

Podle paleografického zkoumání Karla Beránka Děkanskou knihu založil mistr Jan Helcopius někdy v první polovině svého děkanátu, který započal 21. dubna 1389. Až do 8. června univerzitní notář nebo jeho písař stačil do knihy přepsat diplomy, stará statuta a seznam graduovaných studentů.¹³¹ Mistr Helcopius ještě před náhlým odchodem z děkanského úřadu prosadil

126) Za zápisem o koupi pečetidla následuje formule pozvání mistrů k vylechnutí žádosti baka-laureandů o promoci. Všechny zápisy na fol. 1r–v jsou špatně čitelné, takže jsme odkázáni na čtení vydavatelů Děkanské knihy.

127) *Liber decanorum*, I, s. 132; a *Liber decanorum* 1983, s. 6.

128) Pověřil si toho již K. Beránek: K pokusu o rekonstrukci, s. 131.

129) Situaci zkomplikoval omyl při foliaci vypuštěním folia 11.

130) Další, 29. článek byl připojen teprve 25. 9. 1465, viz *MHUP*, I/1, s. 120.

131) Příznačné pro tohoto písaře byly silně stínované iniciály, viz K. Beránek: K pokusu o rekonstrukci, s. 131–132. Jelikož Helcopiův řádný nástupce mistr Albert Warentrappe mluví o tom, že knihu sám pořídil („hunc librum fieri disposui“), usoudil jsem, že teprve za něho mohlo dojít k přepisu kalendária, starých statut a záznamů předchozí Děkanské knihy (viz F. Šmahel: *The Faculty of Liberal Arts*, s. 223). Slovo „disponere“ má však řadu dalších významů, takže Warentrappe mohl „knihu“ statut pouze uvést v pořádek či upravit. Viz k tomu *Slovník středověké latiny*, II, D–H, Praha 1993, s. 205–207.

pořízení stříbrných pečetidel fakulty a děkanátu.¹³² Důvody jeho vyloučení z univerzitní obce, o němž se dovídáme z Akt artistické fakulty vídeňské univerzity, nejsou známy. V jednom vídeňském zápisu se mluví o exkomunikaci, právě tak ovšem mohlo jít o finanční nesrovnalosti při nákupu pergamenového kodexu a pečetidel.¹³³ Tak jako tak, agendu po Helcopiovi do konce semestru jako viceděkan převzal mistr Jakub Briczen, za něhož znovu započalo průběžné zapisování graduovaných, a to zpravidla několikrát za semestr.

Po obstarání nové Děkanské knihy a dvou pečetidel si artistická fakulta předsevzala provést důkladnou revizi a novelizaci vlastních statut. Úkolu se ujal Helcopiův řádný nástupce mistr Matěj z Lehnice¹³⁴, jenž vše podstatné sdělil v úvodu čistopisu nových statut: „Anno Domini 1390, magistro Mathia de Legnicz, existente decano facultatis arcium, statuta eiusdem facultatis antiqua propter eorum inconvenienciam, confusionem et inordinacionem correcta fuerunt, et ordine, prout sequitur, conscripta, habitis super hoc multis plenis congregationibus et consiliis facultatis; et ego hoc fieri procuravi, et hunc librum fieri disposui de consensu facultatis.“¹³⁵

Ze zápisu děkana Matěje z Lehnice by se mohlo zdát, že v roce 1390 došlo nejen k utřídění, ale i k podstatné korekci předchozích statut, zvláště když k této údajné revizi a redakci bylo třeba svolat četné kongregace a rady. Bylo tomu skutečně tak? Vítaným vodítkem tu mohou být články statutární povahy, jež se souběžně vyskytují jak v redakci statut z roku 1390, tak i na fol. 6ra–9ra (MUPR, I/1, s. 15–21). Vydavatelé si s nimi nevěděli rady, a proto je označili jako „Statuta quaedam“. První skupina čtyř záznamů by skutečně mohla být převzata z nejstarších statut a to spolu s následujícími dvěma zápisy, z nichž druhý je datován k 2. červnu 1367.¹³⁶ V dalším sledu se však střídají zápisy z let 1366 až 1388, jak vysvítá z následujícího přehledu:

pag.	rubrica	datum	titulus
5/35	I/1		De electione decani et eius officii
6/-		27. 4. 1387	[Circa ordinem scrutinii aut compromissi]
6/37	I/3		De iuramento magistrorum, quod faciunt decano

132) *MHUP*, I/1, s. 9, zápis z 22. května 1389.

133) K Helcopiově kariéře Josef Tříška: *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*, Praha 1981, s. 252, vysvětlení jeho odchodu z Prahy podávají *Acta Facultatis artium Universitatis Vindobonensis 1385–1416*, ed. Paul Uiblein, Graz – Wien – Köln 1968, zvl. s. 48, 166 a 172. Od exkomunikace byl Helcopius osvobozen až roku 1399, po deseti letech však Prahu znovu opustil a uchýtil se na nově založené univerzitě v Lipsku.

134) Více k němu J. Tříška: *Životopisný slovník*, s. 364.

135) *MHUP*, I/1, s. 35 a níže Editio IV.2, s. 217–226.

136) Tyto dva zápisy vydavatelé zařadili pod označení „Sequitur aliud“ zřejmě proto, že fol. 6va–9ra psal jiný písař (?).

6/48	II/12		De modo praesentandi baccalariandorum
7/37	I/4		De officio decani
8/39	I/5	21. 5. 1369	De iurisdictione et loco decani (a)
9/39	I/5	1. 5. 1369	De iurisdictione et loco decani (b)
9/-		22. 5. 1389	[De duobus novis sigillis]
9/54	II/21	2. 6. 1367	Hoc concernit iam promotos
9/54	II/22		Antiquum statutum
9/96	VI/6	29. 5. 1389	[De habitu seu tabardo magistrorum] abrogatum
11/39	I/6	19. 8. 1372	De convocatione baccaliorum quatuor temporum
11/40	I/7	3. 12. 1368	De resignatione officii
11/78	V/21	30. 12. 1370	De magistris, qui habent cum decano lectiones privatas indulgere, et litteras sigillatas corrigere
11/79	V/22		De modo petendi pro huiusmodi literis
12/48	II/11	14. 2. 1367	Quod non debent capi pignora
12/98	VIII/1	2. 3. 1367	De fisco facultatis et debitis extorquendis
13/40	I/8	20. 4. 1367	De modo pronuntiandi
14/68	V/1	7. 9. 1367	De modo eligendi ordinarium
15/71	V/7a	30. 12. 1370	De modo concurrendi in libros ordinarios (a)
16/72	V/8a		De tempore concurrendi (a)
16/70	V/3	1386	Quod nullus ordinarium debet permutare
16/72	V/7b	5. 1. 1381	De modo concurrendi in libros ordinarios (b)
16/72	V/8b	1388	De tempore concurrendi (b)
17/73	V/9		Interpretatio statuti de concurrentiis
17/76	V/18a	1366	De tempore librorum et pastus quantitate

Srovnání článků skončilo dosti překvapivě. Většina byla převzata beze změny, jiné jen s drobnými úpravami. Místy bylo vynecháno datum původní kongregace (I/7, s. 14/40) nebo byla datace upravena, jak tomu bylo v případě titulu V/1 (s. 14/68), kdy jméno svátku bylo nahrazeno dnem měsíce. Malý dodatek „iuxta praemissum statutum“ nalezneme v závěru titulu II/11 (s. 12/48). K podstatné změně při redakci přece jen došlo, a to v titulu VI/3 (s. 16/70):

[Pag. 16] Item in decanatu mag. Alberti Engelschalk [1386] fuit conclusum, quod nullus inantea deberet ordinarium suum permutare.

[Pag. 70] 3. *Quod nullus ordinarium debet permutare.* Item in plena congregatione facultatis conclusum fuit, quod nullus magistrorum deberet ordinarium suum permutare inantea, sed deberet eum continuare secundum statutum facultatis sub poena sibi per facultatem iniungenda.

Nelze ovšem vyloučit, že podobných změn mohlo být více, neboť většinu titulů známe jen v redigovaném znění z roku 1390. Spíše však šlo jen o retuše obdobné povahy, o nichž již byla řeč.

Máme-li ze známých statutárních usnesení poukázat na ta, která mohla tvořit „statuta antiqua“, pak přicházejí v úvahu zejména články o funkci a volbě děkana. Jde o znění čtyř článků na fol. 6ra–6rb, z nichž první příznačně začíná slovy „In nomine Domini amen. Facultas habeat unum decanum...“.¹³⁷ Na ně nejpozději od 30. ledna 1366 navazovala další, nově přijímaná statuta, jak dokládá přehled v druhé příloze. Proč však některá z nich do první snůšky zápisů na fol. 6ra–9ra zapsána byla a druhá nikoli, neumíme vysvětlit. Právě tak nic nenaznačuje, že by již údajná „statuta antiqua“ byla členěna do rubrik. Spíše se zdá, že nově přijatá statuta příslušní děkani průběžně zapisovali do úřední knihy, kterou známe pod názvem *Communis liber facultatis*. Z rozpisu statut podle data jejich přijetí lze sestavit překvapivě úplný přehled legislativní činnosti kongregací rady i valného shromáždění mistrů. V říjnu 1368 již měl první řádný děkan Henricus de Embeg k dispozici 37 statutárních článků, které umožnily chod fakulty. Šlo o následující tituly z původních osmi rubrik redakce z roku 1390. Za lomítkem rubriky je celkový počet jejich titulů v seznamu na fol. 12r–12v. V pravém sloupci je uveden stav k říjnu 1390.

rubr./tit.	Oct. 1368	Oct. 1390
I/8	1, 3, 4, 8	1–8
II/32	11–15, 20–22, 25–30	1–7, 10–22, 25–32
III/3	1–3	1–3
IV/5	4	1–5
V/40	1, 4–5, 16, 18–20	1–5, 7–9, 12–16, 18–22, 24, 30–32, 37–40
VI/6	1, 3, 6	1–3, 5–6
VII/3	1	1–3
VIII/3	1–3 ¹³⁸	1–3
IX/2		1

Z přehledu plyne, že rubriky I–VIII již nebyly po redakci statut z roku 1390 rozšiřovány o další tituly. Výjimkou bylo usnesení valné kongregace mistrů z 25. dubna 1393 zapsané bez názvu jako titulus V/41. Nově se jím zapovídalo začínat nová exercitia před oktávem po svátcích sv. Jiří a sv. Havla. Tento titulus nebyl do soupisu rubrik připsán, druhý titulus IX. rubriky

137) Hned po úvodním článku následuje dodatečně přijaté ustanovení z 27. dubna 1387, které bylo zjevně do nejstarší Děkánské knihy připsáno, což se při opisu tak nejví.

138) Tituli VIII/2–3 nelze sice přímo doložit, z formálních i věcných souvislostí však plyne, že byly přijaty již v roce 1367.

z 21. ledna 1391 zapsán sice byl, avšak do špatně označené rubriky.¹³⁹ Soupis titulů poslední X. rubriky, jak již bylo uvedeno, děkan Albertus Warentrappe zapsal na tehdy ještě volné folio 1r.

V čem spočívala redakce statut artistické fakulty z roku 1390? Nešlo o revizi statut v tom smyslu, že by některé tituly byly vypuštěny nebo do smyslu změněny. Téměř vše, co bylo dříve kongregacemi rady a plénum mistrů přijato, zůstalo v platnosti. Velkým krokem vpřed bylo rozčlenění statut do devíti rubrik, k nimž v následujících desetiletích přibyla desátá rubrika s průběžně přijímanými novými statuty. Příznačné je, že nová statuta byla i po roce 1390 zapisována do jedné rubriky bez ohledu na jejich spojitost s předchozími rubrikami. Na vrub chvatu a právníckého diletantismu je třeba nejen připsat řadu nedůsledností, ale i pouhé číslování rubrik bez vymezení jejich obsahové náplně. V obojím ohledu statuta pražské artistické fakulty pokulhávala za statuty vídeňskými, která byla přijata 1. dubna 1389. Časová koincidence je tu více než nápadná. Nebyla snad vídeňská statuta podnětem pro pražské artistry k redakci vlastních, až do té doby neuspořádaných statut? Podnětem snad ano, nikoli však přímo vzorem, neboť statuta vídeňské artistické fakulty jsou členěna do 33 titulů se záhlavními názvy. I jinak pražská statuta formálně zaostala za vídeňskými, která již svým úvodem dávala najevo, o jak významný dokument pro život fakulty jde.¹⁴⁰

III.2 *Summarium statutorum facultatis artium (1528)* (→ Editio IV.4)

Výše již zmíněný záznam chybějících titulů desáté rubriky rejstříku, který na fol. 1r *Liber decanorum* v zimním semestru 1408–1409 vlastnoručně provedl Mag. Albertus Warentrappe, úzce souvisel s bouřlivým děním na pražském vysokém učení krátce před a po vydání Dekretu kutnohorského 18. ledna 1409. Děkan Warentrappe se potřeboval rychle orientovat v souboru statut, jejichž znění mohlo mít váhu v probíhajících sporech o čtyři hlasy. Bakalářské exameny v prosinci 1408 proběhly ještě beze zmatku. Čtyři zkušební komisaři, každý z rozdílného národa, byli řádně zvoleni a svých povinností se také náležitě zhostili. Hned však při dalších bakalářských zkouškách koncem února příštího roku došlo ze strany několika mistrů českého národa k protestům proti volbě examinatorů podle starého způsobu. Zkoušky se nekonaly a při příštích, to již za dosazeného děkana Šimona z Tišnova, byli za examinatory zvoleni tři mistři českého národa a jeden za tři národy cizí.¹⁴¹

139) V soupisu byla sice IX. rubrika uvedena jako „ultima“, nepozorností při zápisu titulu IX/2 však došlo k jejímu zdvojení.

140) Viz Alphons Lhotsky: *Die Wiener Artistenfakultät 1365–1497*, Wien 1965, s. 323–325.

141) *Liber decanorum*, I, s. 401–403 (decanatus mag. Alberti Warentrappe de Monasterio) a s. 403–405 (decanatus mag. Simonis de Tisnow). Komisaři za cizí národy byli v letním semestru 1409 členové nationis Polonorum, mag. Andreas Wanczyk a mag. Alexius de Pekari.

Bylo tomu tak sice v souladu se zněním králova Dekretu, avšak v rozporu se zněním prvního titulu II. rubriky stanov z 21. dubna 1378.¹⁴² Přímou se s volbou či delegováním zástupců čtyř národů počítalo ještě v titulech V/21 a V/23, nepřímo pak v řadě dalších.

Pozoruhodné je, že se v *Liber decanorum* změny statutární povahy v důsledku Dekretu kutnohorského neprojeví. Zřejmě se počítalo s tím, že královým Dekretem přestala platit ta ustanovení statut, která byla s jeho zněním v rozporu.¹⁴³ V desáté rubrice, v části vyhrazené pro nově přijatá statuta, přibyly po roce 1408 jen tři zápisy. Pouze dva z nich byly statutární povahy. První z 25. září 1465 uložil uchazečům o kandidátský grad doložit, že skutečně vyslechli lekce mistrů, které uvedli v seznamu. Druhé usnesení fakultní kongregace z 26. října 1471 napomínalo všechny bakaláře, kteří pokračovali ve studiu, aby nezanedbávali disputace předepsané pro biennium. V témže duchu vyznívala i výzva rektora Jana Rokycany studentům a bakalářům, aby řádně navštěvovali „lectiones textuales quoad auditionem librorum Aristotelis“, dále též exercitia a disputationes ordinarias et extraordinarias.¹⁴⁴

Ať už pro nezájem děkanů, ať už pro jiné důvody *Liber decanorum* nepřináší až do roku 1528 žádný zápis dotýkající se statut artistické fakulty. Snahy o reformu univerzity a výuky žádné změny nepřinesly, přestože byly více než potřebné.¹⁴⁵ Dokládá to preambule k „sumáři statut“, jak vydavatelé výstižně nazvali výtah z platných, místy upravených statut, který nese datum 3. února 1528: „Cum multa in statutis antiquis reperiantur, quibus aetate nostra non utimur, fit, ut errore nonnunquam capiantur decani vel in inveniendis otiis necessariis, vel in ommittendis superfluis etiam per maiores nostros abrogatis. Quare haec brevissima modernos decanos concernentia ex statutis antiquis prolixioribus collecta auxilio sint cupimus.“

Datum Summaria napovídá, že bylo zapsáno krátce před bakalářskými zkouškami v únoru 1527, které vyhlásil děkan Martin Klatovský. Byl to jeho první děkanát, a tak není vyloučeno, že sám se chtěl ve spleti statutárních předpisů lépe vyznat.¹⁴⁶ Na jistou dobu zřejmě *Summarium statutorum* postačilo, při čemž však důkladná revize fakultních statut zůstávala naléhavou potřebou. Dokládají to Akta komise pro reformu pražské univerzity z roku 1547, o nichž již byla zmínka výše. Tříčlenná komise sestavila mimo jiné i výtah

142) „Item anno domini 1378. 21. die mensis aprilis decretum fuit per facultatem, quod semper sabbato ante dominicam diem precedentem quatuor Tempora, decanus facere deberet congregacionem magistrorum ad eligendum quatuor magistros de quatuor nacionibus pro examinatoreibus baccalariariorum ad decanum, ita quod decanus facultatis sit quintus, qui examinent volentes pro tunc ad gradum baccalariatus accedere seu promoveri.“

143) Povšiml si toho již M. Nodl: *Dekret kutnohorský*, s. 286, který přihlédl i ke statutům univerzitním.

144) *Liber decanorum*, I/1, s. 120–123.

145) Stále užitečnou zůstává přehledná stať Františka Šmahela a Miroslava Truce: *Pražská universita v období humanismu a reformace*, in: *Stručné dějiny University Karlovy*, Praha 1964, s. 77–121, zde s. 80–83. Dále srov. J. Pešek: *Některé otázky dějin*, s. 164–168.

146) Viz *Liber decanorum*, I/2, s. 289–294.

statut artistické fakulty, která byla zpracována přímo ze stále ještě platných statut a nepřihlížela k jejich Summariu z roku 1528. Podle Karla Beránka, objevitele a prvního vydavatele této *Summae statutorum Facultatis artium in Universitate Pragensi*, šlo o novou redakci statut.¹⁴⁷ Za takovou ji však nepovažujeme, neboť k realizaci reformního návrhu pro změnu politických poměrů v zemi v roce 1547 nedošlo. Proto tento text přetiskujeme v Additamenta IV.

III.3 Statuta facultatis philosophicae renovata et in ordinem redacta

Jelikož i v druhé polovině 16. století zůstávala v platnosti *statuta primaria* v redakci z roku 1390, vypomáhali si profesori artistické či již filozofické fakulty úpravami a nezřídka i rozsáhlými novelami zkušebních a promočních řádů, které k pravidelnému provozu nejvíce potřebovali. Četné poznatky z nich využil již ve svých pracích Zikmund Winter¹⁴⁸, teprve však edice Karla Beránka zpřístupnila jejich původní znění, byť v neoficiální podobě zachované v rukopise Národní knihovny v Praze, sign. XXIII D 217, fol. 64r–74v. Rukopis je znám jednak pod názvem *Liber intimationum*, jednak jako *Collectanea Academiae Pragensis*, která sestavil Mag. Marek Bydžovský z Florentina.¹⁴⁹ K závažné úpravě zkušebního řádu pro dosažení hodnosti mistra svobodných umění došlo na artistické fakultě 27. února 1610. Revidovaný text, který se dochoval ve fakultním manuálu artistické fakulty v Archivu Univerzity Karlovy (sign. Oec. B. 21, fol. 128r–v) rovněž vydal Karel Beránek.¹⁵⁰

Několikeré pokusy o reformu univerzity a její výuky přece jen v letech 1613–1614 dospěly ke své realizaci. Ani tentokrát však moderní bádání nemá k dispozici originální prameny anebo jejich spolehlivé opisy. Nová univerzitní statuta byla sice v září 1613 náležitě schválena, jejich text však spolu s nově pořízenou pergamenovou knihou vzal neznámo kdy za své. V čistopise se nedochovala ani *Statuta facultatis philosophicae renovata et in ordinem redacta*, jež byla se souhlasem všech mistrů přijata v lednu 1614. V osobním manuálu jejich autora, jímž byl Mag. Mikuláš Troilus Hagiochoranus, se nalézají pouze jejich dílčí koncept s několika odkazy na stará statuta artistické fakulty. Z dochovaného fragmentu lze usuzovat, že koncept bral v potaz řadu změn, které se osvědčily již v předchozích letech.¹⁵¹

147) Karel Beránek: Akta komise pro reformu pražské univerzity z roku, *Studie o rukopisech* 31, 1995–1996, s. 46 a 53–58 (edice).

148) Srov. zejména Z. Winter: *O životě na vysokých školách pražských*, s. 470–516 a 526–550.

149) Karel Beránek: Zkušební a promoční řády pražské artistické fakulty v 16. a počátkem 17. století, in: *Příspěvky k dějinám vzdělanosti v českých zemích* 3, 2000, s. 19–48.

150) K. Beránek: Zkušební a promoční řády, s. 22–23 a 48–49 (edice).

151) O rekonstrukci nových statut na základě konceptu Mag. Troila se pokusil Karel Beránek: Statuta pražské filozofické fakulty z roku 1614, in: *Příspěvky k dějinám vzdělanosti v českých zemích* 3, 2000, 51–60.

III.4 Novelizace statut teologické fakulty z 31. prosince 1383 (→ Editio V.)

V komentáři k edici statut teologické fakulty pařížské univerzity z doby po roce 1335 Heinrich Denifle uvedl ve známost text *De modo licenciandi in theologia* v rukopise Rakouské národní knihovny ve Vídni, sign. Cod. 4029, fol. 260r–262r.¹⁵² Ve své studii o počátcích vídeňského působení mistra Jindřicha Tottinga z Oyty (von Oyta) si Gustav Sommerfeldt povšiml následujícího zápisu na fol. 262r–262v, v němž zmíněný mistr vystupuje jako jeden ze šesti doktorů kongregace pražské teologické fakulty. Vlastnímu obsahu zápisu, který otiskl, Sommerfeldt nevěnoval hlubší pozornost.¹⁵³ Právě jeho obsah upoutal o 40 let později F. M. Bartoše, který zápis přetiskl ve studii o počátcích teologické fakulty Univerzity Karlovy. Jak bylo jeho zvykem, Bartoš se s tím nespokojil a z vídeňského rukopisu vydal i text, na který upozornil Heinrich Denifle. Vzhledem k sousedství obou krátkých textů Bartoš mylně usoudil, že i text *De modo licenciandi in theologia* je pražské provenience a v příloze ho vydal jako „Statut teologické fakulty pražské o postupu při doctorských promocích z r. 1383“.¹⁵⁴ Je to vskutku nevysvětlitelné, neboť v textu se mluví o biskupově dvoru či sálu (*aula*), o němž jinak není v pramenech k pražské univerzitě řeč, zvláště když *licenciandus* měl disputovat o kvestiích také na Sorboně.¹⁵⁵ Bartošova nepozornost svedla i Františka Kavku, autora jinak cenné studie o předhusitské teologické fakultě pražské univerzity.¹⁵⁶

Ze zápisu kongregace z 30. prosince 1383 plyne, že pražská teologická fakulta již před tímto datem měla statuta *de cursoribus biblicis, sentenciariis, licenciandis, magistrandis et magistris*, která byla napsána na počátku kvaternu a, jak lze předpokládat, i nově založené úřední knihy. Sama teologická fakulta tehdy ještě děkana překvapivě neměla. Otázkou je, zda kongregace doktorů teologie starší statuta pouze novelizovala a prohlásila je neporušitelně (*inviolabiliter*) za závazná,¹⁵⁷ anebo zda je sama sestavila, nechala

152) *Chartularium Universitatis Parisiensis*, II, sectio prior, ed. Henricus Denifle – Aemilio Chatelain, Paris 1891, s. 694–694.

153) Gustav Sommerfeldt: Zu Heinrich Totting von Oyta (Gest. 20. Mai 1397 in Wien), *Mitteilungen des österreichischen Instituts für Geschichtsforschung* 25, 1904, s. 581–582.

154) F. M. Bartoš: Příspěvky k dějinám Václava IV., 10, Z počátků teologické a lékařské fakulty University Karlovy, *Věstník České akademie věd a umění* 53, 1944, s. 13, pozn. 18 (zápis z 30. prosince 1383) a s. 15–17 (*De modo licenciandi in theologia*).

155) F. M. Bartoš: *Příspěvky*, 10, s. 17: „Item oportet licenciandum quater respondisse scil. in vesperis vel resumpta, item in Sorbonna, item ordinarie et ultimo in aula (scil. episcopi) vel porporcionaliter ad quodcunque.“

156) František Kavka: Zur Frage der Statuten und der Studienordnung der Prager theologischen Fakultät in der vorhussitischen Zeit, *Folia diplomatica* 1, 1971, s. 129–144. Na Bartoše i Kavku v tomto ohledu navázal Jaroslav Kadlec ve výkladu o statutech teologické fakulty (Teologická fakulta, in: *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, s. 138–139).

157) Tak usoudil F. M. Bartoš: *Příspěvky*, 10, s. 13, který si také povšiml, že fakulta ještě neměla děkana.

zapsat a následně s připojením pěti dodatků schválila. Pro první možnost mluví skutečnost, že výuka i promoce na fakultě probíhaly již v předchozích třiceti letech, a že se tudíž obě tyto činnosti nemohly obejít bez závazných pravidel.¹⁵⁸ Rozumí se přitom samo sebou, že tato pravidla byla *adinstar* pařížské teologické fakulty.¹⁵⁹ Přece jen však ze dvou závažných důvodů nelze vyloučit ani druhou možnost. Tu především posiluje krátkodobý rozkvět pražské teologické fakulty po secesi pařížských mistrů a doktorů z obedienní sféry římského papeže, k níž došlo roku 1381 a v letech bezprostředně následujících. Současné působení šesti doktorů teologie roku 1383 na pražské teologické fakultě je pozoruhodné samo o sobě. Jestliže však vezmeme v potaz, že čtyři z této šestice doktorů jsou uvedeni v preambuli statut teologické fakulty vídeňské univerzity z 1. dubna 1389,¹⁶⁰ vnučuje se otázka, zda základ k nim nevznikl již při revizi pražských statut o šest let dříve. Na tuto otázku snad dá odpověď příští bádání.¹⁶¹

IV. Statuta collegiorum universitatis Pragensis

IV.1 Statuta collegii Caroli IV. (→ Editio VI.1)

Císař Karel IV. pražskou univerzitu sice založil, starost o ni však vložil na bedra domácí církevní provincie a jejího představitele arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Ze zvláštní daně pro duchovenstvo pražské diecéze byly zakoupeny některé vsi, které se spolu s dalším, později získaným vesnickým majetkem staly základem nadačního jmění první mistrovské koleje.¹⁶² Její založení, jak se lze domnívat, urychlil vznik druhé střeoevropské univerzity ve Vídni, jejíž rozvoj však zbrzdila smrt císařova ctižádostivého zetě, habsburského vévody Rudolfa IV. Rakouského. Jak velice Karlovi IV. záleželo na koleji nesoucí jeho jméno, dokládá vyžádané potvrzení její fundace a návazného propojení s kapitulou Všech svatých na Pražském hradě.¹⁶³

158) K této možnosti se přiklonil F. Kavka: *Zur Frage der Statuten*, s. 130. K předchozímu vývoji viz J. Kadlec: *Teologická fakulta*, s. 135–138.

159) Přímou souvislost pěti novel přijatých v Praze 1383 s dochovanými pařížskými statuty se doložit nepodařilo. Viz *Chartularium*, II, č. 1188, s. 691–695 (statuta post 1335) a č. 1189, s. 697–704 (statuta 1366).

160) Jde o děkana Jindřicha Tottinga z Oyty, Leonarda de Carinthia, Konráda z Ebrachu a Fridricha z Norimberku. Viz Rudolf Kink: *Geschichte der Wiener Universität*, II, Wien 1854, č. 15, s. 93. F. Kavka: *Zur Frage der Statuten*, s. 131, mluví jen o třech, protože si nepovšiml účasti karmelitána Fridricha z Norimberku.

161) Cenné poznatky přinesl již F. Kavka: *Zur Frage der Statuten*, s. 131–143; srov. též J. Kadlec: *Teologická fakulta*, s. 138–142.

162) Více k tomu Michal Svatoš: *Hospodářské zázemí pražské univerzity v době Karla IV. (1347–1378)*, *AUC–HUCP* 8/2, 1978, s. 8–10.

163) Obě Karlovy zakládací listiny a jejich konfirmace Urbanem V. jsou v úplnosti dostupné v *MHUP*, III/1, s. 231–247, č. V–VIII. Z literatury srov. Michal Svatoš: *Pražská univerzitní kolej Všech svatých*,

Karlova zakládací listina z 30. července 1366 výslovně určila kolej pro 12 mistrů svobodných umění, z nichž alespoň dva měli již být bakaláři teologie s lektorskou licencií. Zatímco jeden měl vykládat Bibli a druhý Sentence Petra Lombarda, ostatní mistři měli vyučovat svobodná umění a současně studovat teologii. Kolej získala pro své sídlo skupinu domů s dvorem Žida Lazara na okraji ghetta. V druhé listině vydané téhož dne císař nařídil, aby uprázdněná místa v dříve jím založené kapitule Všech svatých na Pražském hradě byla přidělována pouze a jedině nejstaršímu mistru Karlovy koleje. Nový kanovník měl být prezentován od děkana voleného nadále kapitulou, jenž však již při nástupu svého důstojenství musel přísahat, že dodrží císařem ustavená pravidla. Karel IV. mimo to kapitule daroval dům, který snad ležel poblíž nové koleje naproti faře Svatého Mikuláše na Starém Městě pražském.¹⁶⁴ Když se roku 1383 uvolnil uprostřed města výstavný palác dříve patřící zámožnému mincmistrovi Janu Rotlevovi, král Václav IV. ho směnil za Lazarův dvůr a přenesl do něho kolej svého otce. Listina o translaci měla datum 28. srpna 1383, ke skutečnému přestěhování však došlo až o tři roky později.¹⁶⁵

Jak založení Karlovy koleje, tak i její přenesení do Rotlevova paláce bylo vzpomenuo v úvodu jejích statut, která se dochovala ve dvou shodných zněních z 16. století. Starší opis se nalézá v rukopise NK ČR, sign. XIV A 4, fol. 1r–8r, s nímž jsme se již seznámili, neboť za ním následují *Statuta officii rectoratus academiae Pragensis*. Mladší opis z druhé poloviny 16. století v rukopise AUK Praha, fond Listiny, sign. I/6, fol. 2r–7r, k němuž jsou připojena ustanovení *De auctoritate praepositi et officio collecta ex statutis antiquis anno 1528* (fol. 8r–12v), je pouhým opisem předešlého konvolutu.

Vzhledem k tomu, že druhá část preambule připomíná bulu papeže Urbana VI. z 9. prosince 1384, mohlo by se zdát, že dochované znění statut nemohlo být pořízeno před tímto datem. Tak uvažoval i Michal Svatoš,¹⁶⁶ zatímco V. V. Tomek je považoval za *statuta primaria*¹⁶⁷ a W. E. Wagner na základě dvou pozdějších dodatků dokonce za mnohem pozdější redakci.¹⁶⁸ Nepochybně je, že korporace dvanácti kolegiátů disponující výnosem z rozsáhlého pozemkového majetku a spravující dům, který měl poskytnout i zázemí rektorátu třífakultní univerzity, domácí řád či přímo statuta potřebovala od samého počátku. Příznačné je, že vicekancléř, jímž stále ještě byl roudnický probošt Mikuláš, jmenoval z pověření Karla IV. polovinu

AUC–HUCP 31/1, 1991, s. 85–93; týž, *Dějiny Univerzity Karlovy*, I, s. 42–51; a W. E. Wagner, *Universitätsstift und Kollegium*, s. 37–89.

164) Lokaci těchto domů se nepodařilo upřesnit ani nejlepším znalcům pražské topografie. Viz W. W. Tomek: *Děje university pražské*, s. 50–52.

165) K této prodlevě W. W. Tomek: *Děje university pražské*, s. 61. Listiny Václava IV. spolu s konfirmací papeže Urbana VI. a arcibiskupa Jana z Jenštejna viz v *MHUP*, III/1, s. 266–286, č. XV–XVI, XIX–XX.

166) M. Svatoš: *Pražská univerzitní kolej*, s. 91.

167) W. W. Tomek: *Paměti kolegiátů koleje Karlovy*, ČMKČ 21, 1847, s. 388.

168) W. E. Wagner: *Universitätsstift und Kollegium*, s. 48–49.

z 12 kolegiátů již 1. června 1366, tudíž osm týdnů před vydáním zakládací listiny.¹⁶⁹ Stavební úpravy Lazarova dvora pro sídlo koleje, jak se zdá, byly již tehdy zčásti skončeny. Ještě delší dobu však trvalo, než byly dořešeny všechny správní a právní náležitosti, jež se týkaly nemovitého zboží koleje.

K jednomu z těchto kroků Karel IV. přistoupil 23. července 1367, kdy kolegiáty osvobodil od všech platů a daní z pozemkového zboží s výjimkou obecné zemské berně a kdy také poddané koleje vyňal z pravomoci všech jiných soudů kromě soudu královského. Již tehdy nebo v měsících bezprostředně následujících Karlova kolej měla svého voleného nebo králem ustanoveného probošta, jímž se stal jeden z prvních kolegiátů mistr Dětřich z Wedry. Byl to on, kdo jako *praepositus* povolal 11. listopadu 1367 do Karolina veřejného notáře, aby pořídil ověřený opis císařovy listiny z 23. července téhož roku.¹⁷⁰ Volba probošta musela být nějak statutárně upravena, což se pravděpodobně stalo krátce po uvedení koleje do provozu, jak se také říká v první části preambule. Po ustanovení poloviny kolegiátů „dicti magistris, volentes ad instar aliarum honestarum congregationum et collegiatarum sub debito regiminis ordine vitam ducere regulatam, in omnia statuta subscripta simul ac singulariter cum aliis magistris postea ad collegium receptis unanimiter consenserunt“.

Nic tudíž nebrání předpokladu, že první část preambule byla po přenesení koleje do Rotlevova paláce převzata do nového přepisu starších nebo nově redigovaných statut. To však jen v případě, že dochované stanovy svým obsahem odpovídají době vzniku a neodporují odjinud známým skutečnostem či reáliím. Již V. V. Tomek vyslovil domněnku, že pražské Karolinum mělo svůj vzor v pařížské Sorbonně.¹⁷¹ Stejného mínění byli i někteří další autoři,¹⁷² pouze však W. E. Wagner se snažil tuto domněnku, jejíž kořeny shledal už u jezuity Bohuslava Balbína, ověřit. Řada podobných, či dokonce shodných rysů, jako je např. samo určení koleje pro mistry *artium* návazně studující teologii, podle jeho mínění sice vlivu Paříže nasvědčuje, přímé osobní přesahy se však na rozdíl od vídeňského *Collegium ducale* doložit nepodařilo.¹⁷³ Neméně závažné jsou však i odlišnosti, jimž bude třeba věnovat větší pozornost.¹⁷⁴

169) Viz první část preambule.

170) Obě tyto listiny vydal V. J. Nováček: Několik listin týkajících se koleje Karlovy z let 1367–1424, *Věstník Královské české společnosti nauk* XII, Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, 1895, s. 9–11, č. 1–2.

171) W. V. Tomek: Paměti kolegiátů, s. 382.

172) Viz zejména Michal Svatoš – Jan Havránek: University Colleges at Prague from the Fourteenth to the Eighteenth Centuries, in: *I collegi universitari in Europa tra il XIV e il XVIII secolo*, ed. Domenico Maffei – Hilde de Ridder-Symoens, Milano 1991, s. 143.

173) W. E. Wagner: *Universitätsstift und Kollegium*, s. 50–53.

174) Bude třeba také přihlížet k typu oxfordských kolejí. Stále poučné srovnání pařížských a oxfordských kolejí nalezneme v kompendiu Hastingse Rashdala: *The Universities of Europe in the Middle Ages*, I–III, *A new Edition*, ed. F. M. Powicke – A. B. Emden, Oxford 1936, s. 507–515.

Již starší literatura upozornila na dva články statut, které se *expressis verbis* hlásí do doby mnohem mladší.¹⁷⁵ 17. článek „De tenenda et tuenda litera universitatis“ na základě konvokace kolegiátů z 13. prosince 1459 stanoví, že napříště nemůže být přijat mezi kolegiáty Karolina nikdo, kdo by se přísahou či slibem nezavázal hájit přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou. Mělo tomu tak být v souladu se starodávnou univerzitní listinou, jíž se nepochybně myslí univerzitní deklarace o kalichu z března 1417. Obdobně je datován i dodatek k 11. článku „De ratione facienda a preposito“. V roce 1528 se totiž kolegiáti jednomyslně shodli, aby probošti předkládali kolejní účty nejen dvakrát, nýbrž čtyřikrát ročně. K těmto dvěma pozdějším ustanovením můžeme ještě přidat 18. článek „De precio fisci“, který vstupní poplatek nového kolegiáta stanoví v kopách míšeňských grošů, což odpovídá až druhé polovině 15. století.

Všechna tři zmíněná místa mohla být konec konců do statut začleněna, aniž by došlo k jejich celkové revizi. Závažnější se jeví okolnost, že se v dochovaném znění statut Karlovy koleje vůbec neodráží volitelnost kolegiátů podle příslušnosti k univerzitním národům. Karel IV. sice asi žádné pravidlo v tomto smyslu nevydal, nepřímo však mohl svoji představu naznačit nominací prvních šesti kolegiátů, z nichž tři byli z domácího národa a tři další z národů ostatních.¹⁷⁶ Krátce po přenesení koleje do Rotlevova paláce došlo k ostrým sporům o uprázdněná místa v Karolinu. Rozepře, do nichž zasahoval král i pražský arcibiskup, přerostly do soudních sporů a vzájemných insinuačí, jejichž výsledkem byly výroky smírčích komisí upravující postup při obsazování uvolněných míst.

Výrok smírčí komise z února 1385 známe jen zprostředkovaně ze dvou nezávislých pramenů. Podle tzv. Kroniky Univerzity pražské rektor Konrád Soltau a jiní představitelé tří „cizích“ národů z nezbytí „*quinque collegiatis Bohemos in collegio Karoli et sextum indifferenter admiserunt*“.¹⁷⁷ Závažnější je notářsky ověřený zápis o rozhodčím výroku, který 20. dubna 1390 na předchozí žádost znesvářených kolegiátů Karolina vynesli profesori Bartoloměj Torgelow a Albert Engelschak. Ze znění výroku je totiž zřejmé, že se nevztahoval *ad hoc* k jednomu uprázdněnému místu, nýbrž že i do budoucna stanovil závazná pravidla.¹⁷⁸ Vzhledem k charakteru tohoto výroku by bylo možné se oprávněně domnívat, že měl být zapsán do platného znění statut. Do podrobností tu netřeba zacházet, stačí uvést, že ani tento závazný výrok se nepromítl do dochovaného znění kolejních statut.

175) Viz zejména W. E. Wagner, *Universitätsstift und Kollegium*, s. 48, pozn. 61.

176) Hermannus de Winterswik byl členem bavorského národa, Henricus Woleri de Novo Ponte asi saského, jen dohadem lze přičlenit k polskému národu Dythera de Wydera (Wedra). K domácímu národu příslušeli Fridman z Prahy, Jenek Václavův z Prahy a Mikuláš z Jevíčka. Viz F. Šmahel: Doplňky k dějinám mistrovských kolejí, s. 116.

177) *Chronicon Universitatis Pragensis*, s. 567.

178) Notářský spis byl zařazen do univerzitního diplomatáře, viz *MHUP*, II/1, s. 292–296, č. XXIII.